

Diplomitöö
473581

E. V.
TARTU OLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKOND
29. mail 1926.
№ 2/2
TARTU

Eesti Vabariigi

vähemusrahvuste kultuur-omavalit-

s u s.

A. C.
7880

Theophil Tedder'i töö
esimese järgu diploomi saavuta-
miseks.

Tallinnas, 28 mail 1926 a.

S i s u k o r d.

	Lhk.
Töös tarvitatud allikad.	1-3.
Lühendused.	4.
Sissejuhatus.	5-9.
Eesti vähemusrahvuste õigusline seisukord Eesti Vabariigi loomisest kuni 1920 a.põhiseaduse vastuvõtmiseni.	10-14.
Vähemusrahvuste kaitseprintsiihid Eesti 1920 a.põhiseaduses.	15-18.
Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus.	18-23.
Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste ellukutsumise kord.	
Valimised.	23-47
Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste tegutsemise alused ja võimupiirid.	47-54.
Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse organid.	54-61.
Rahvusnimekiri ja kodanikkude alluvus vähemusrahvuse kultuur-omavalitsusele.	61-64.

1. Vabariigi Valitsuse määrus nr. 10/100-1925 a. "Riigi Teataja" nr. 10/100-1925 a.

2. Omavalitsuse ajutine lühenduste seadus. "Riigi Teataja" nr. 75/75-1925 a.

3. Vabariigi Vabariigi seaduse vähemusrahvuse osinasse kuuluvate vähemuste vallaste nimekirja kokkuseadus. "Riigi Teataja" nr. 65/65-1925 a.

4. Vabariigi Vabariigi seaduse vähemusrahvuse osinasse kuuluvate vähemuste vallaste nimekirja kokkuseadus. "Riigi Teataja" nr. 95/95-1925 a.

5. Vabariigi Vabariigi seaduse vähemusrahvuse osinasse kuuluvate vähemuste vallaste nimekirja kokkuseadus. "Riigi Teataja" nr. 101/101-1925 a.

6. Vabariigi Vabariigi seaduse vähemusrahvuse osinasse kuuluvate vähemuste vallaste nimekirja kokkuseadus. "Riigi Teataja" nr. 101/101-1925 a.

Tööstarvitatud allikad.

1. Vabariigi Valitsemise ajutine kord.

"Riigi Teataja" Nr. 44-1919 a.

2. Omavalitsuse ajutine järelvalve seadus.

"Riigi Teataja" nr. 78-1919 a.

3. Avalikkude algkoolide seadus.

"Riigi Teataja" nr. 75/76-1920 a.

4. Eesti vabariigi põhiseadus.

"Riigi Teataja" nr. 113/114-1920 a.

5. Maakonnakoogude valimise seadus

"Riigi Teataja" nr. 147/148-1920 a.

6. Haridusministri määrus kooliealiste laste nimekirjade pidamise kohta koolivalitsustes.

"Riigi Teataja" nr. 106-1922 a.

7. Avalikkude keskkoolide seadus.

"Riigi Teataja" nr. 155/156-1922 a.

" " nr. 97/98-1923 a.

X 8. Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus - 12 veebr. 1925 a. nr. 9.

"Riigi Teataja" nr. 31/32-1925 a.

9. Määrus Eesti Vabariigi saksa vähemusrahvuse esimese kultuurnõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta - 17 apr. 1925 a.

"Riigi Teataja" nr. 65/66-1925 a.

Õiendus "Riigi Teataja" nr. 85/86-1925 a.

10. Rahvusnimekirjade pidamise määrus - 8 juuni 1925 a.

"Riigi Teataja" nr. 101/102-1925 a.

11. Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse korralduse määrus - 8 juuni 1925 a.

"Riigi Teataja" nr. 101/102-1925 a.

12. Eesti Vabariigi saksa rahvuse kultuur-nõukogu valimise määrused - 8 juuni 1925.a.

"Riigi Teataja" nr.101/102-1925.a.

13. Eesti Vabariigi saksa rahvuse kultuur-nõukogu valimisjaoskonnad - 20 juuni.1925.a.

"Riigi Teataja" nr.145/146-1925.a.

14. Vabariigi Valitsuse otsus saksa vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse tegevuse avatuks kuulutamise kohta - 4.nov. 1925.a.

"Riigi Teataja" nr.175/176-1925.a.

15. Määrus Eesti Vabariigi juudi vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta - 25 nov.1925.a.

"Riigi Teataja" nr.187/188-1925.a.

16. Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse korralduse määruse § 37 täiendamise määrus - 18 dets.1925.a.

"Riigi Teataja" nr.199/200-1925.a.

17. Juhtnõõrid vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste kultuur-hoolekogude tegevuse kohta - 18 dets.1925.a.

"Riigi Teataja" nr.199/200-1925.a.

18. Eesti Vabariigi juudi rahvuse kultuur-nõukogu valimise määrused - 30 märtsil 1926.a.

"Riigi Teataja" nr.32-1926.a.

19. Eesti Vabariigi juudi rahvuse kultuur-nõukogu valimisjaoskonnad - 14 aprillil 1926.a.

"Riigi Teataja" nr.37 - 1926.a.

20. Asutava Kogu protokollid I istungjärk 1919.a.

21. Eesti maakonnannõukogu poolt 10 augustil 1917.a. vastu võetud maakonna-nõukogu kodukord.

"Eestimaa Kubermangu Teataja" nr.36-1917.a.

22. Jan, H.: "Die Bayerischen Gemeinde-, Bezirks - und Kreiswahlen. Mit den Vollzugsvorschriften und einer Einleitung über die Verhältniswahl". 1919.

23. Kampmann, M: "Eesti ajalugu". 1919. a. Tallinnas.
24. Korsakov, F: "Eesti põhiseadus".
"Postimees" nr. 238, 263- 1925. a.
25. Kruus, H: "Rahvusautonoomia". 1917. a. Tartus.
26. Maddison, Eugen: "Valimispõhimõtted tulevases omavalit-
suses" 1925. a.
Eesti Maakondade Liidu nõukogu koosolekul 26 aug. 1925. a.
ettekantud referaat.
27. I Riigikogu protokollid 9. istungjärk. 1923. a.
28. I Riigikogu protokollide lisad I - IX istungjärk.
29. II Riigikogu protokollid I istungjärk 1923. a.
30. " " " II " 1923. a.
31. " " " III " 1925. a.
32. Siseministeeriumi administratiiv-asjade peavalitsuse
arhiiv 1925. a. kaustad, liik I. nr. 3., 4.; liik V. nr. 4, 14.
1926 a. kaustad, liik I. nr. 3 ja liik V. nr. 14.
33. "Soome maapäeva kord ja valimisseadus".
Antud 20 juulil 1906 a.
Kirjastus-Ühisus "Postimehe" trükk
Tartus 1917. a.
34. Spindler, A: "Vähemusrahvuste kultuuriline autonoomia".
Tallinn, 1922. a.
35. Wendt, G: "Die Proportionalwahl zur Finnischen Volks-
vertretung, ihre Entstehung".
Leipzig 1906. a.
36. 32. juunil 1917. a. omavalitsuse elluviimise seaduse lisa
§§ 5, 11, 13 ja 14.

Sisukorraldus.

- L ü h e n d u s e d.
- J.vhr.k.h.teg. - Juhtnöörid vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste kultuur-hoolekogude tegevuse kohta - 18.dets.1925 a."Riigi Teataja" N 199/200-1925 a.
- Põhis. - Eesti Vabariigi põhiseadus (1920).
- Rahvnmim.pid.m. - Rahvusnimekirjade pidamise määrus - 8. juuni.1925 a."Riigi Teataja" nr.101/102-1925 a.
- Vhr.k.o.k.m. - Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse korralduse määrus-8 juuni 1925 a.
"Riigi Teataja" nr.101/102-1925 a.
- Vhr.k.o.s. - Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus - 12 veebr.1925 a.
"Riigi Teataja" nr.31/32-1925 a.

S i s s e j u h a t u s .

See asjaolu, et ainult vähestes riikides kuuluvad kõik riigikodanikud ühte ja selle samasse rahvusesse ja et riiklikud piirid lähevad ainult haruldastel erakorralistel juhtumistel täpselt keelte piiridega ühte on välja kutsunud vähemusrahvuse küsimuse.

Veel hiljuti vaadati selle küsimuse, (näit. Wenemaal) kui "võõraste rahvaste" küsimuse peale ja püüti sellest lihtsustatud viisil puht võimupoliitilisel teel rõhumise abinõudega või jälle relatiivse eesõigustamise läbi vabaneda. Järjest kasvav mõiste ja äratundmine, et igal rahval on loomulik õigus nõuda kaitset, riikliku tarviduse tunnustamist, - selle nõudmise kindlat jaluleseadmist on vähemusrahvuste küsimust viimaste aastakümnete jooksul aasta-aastalt ikka suuremal määral puht võimupoliitiliselt pinnalt õiguspoliitilisele üle viinud. Sellega on loodud niihästi rahvaste kui ka riiklikus õiguses uus tähtis õigusala, mis käsitab mitmeid vähemusrahvuse kaitseküsimusi, nende seas ka takistamata kultuurilise iseelu kindlustamise küsimust, mis kahtlemata selle küsimuse nurgakiviks.

See vähemusrahvuste kultuurilise iseelu kindlustamise teiste sõnadega kultuur-autonoomia küsimus on leidnud viimastel aastakümnetel terve rea teaduse- ja poliitikameeste poolt teoreetilist arendamist ja ettepanekuid küsimuse lahendamiseks. Nii kirjutab Halle professor Kurt Wolzendorff omas raamatus "Grundgedanken des Rechts der nationalen Minderheiten" k921.a., milles ta enesele ülesandeks teeb rahvuste õigust leida, uue õiguse eluküpsed mõtteid ära tunda:

"Kõige õiguse üleprintsip on õigusline julgeolek. Rahvuste õiguse idee nõuab sellepärast, et riikide valduse puutu-

matus alal hoitakse ja et selleks, et õigusliselt seda alles hoida, on kohustatud andma riigid oma rahva vähemusrahvustele teataval määral autonoomiat ja on õiguspõhine tarvidus seda kohustust kindlaks määrata rahvusvahelise normi läbi.

Rahvuste probleem on demokraatia probleem ja tuleb demokraatia vaimus lahendada, ehk küll demokraatia formaalne printsiip, tähendab enamuse absoluutne valitsus, mingit õiguspõhelist võimalust selle lahendamiseks ei paku. -Võimalus on ainult idee, mille järel iga ühendus põhjeneb igapäevase ühenduse liikme sündimisest saadik antud õiguse peale ja sellepärast on iga rahvusel loomulik õigus kaitstud saada.

Rahvusriikide nõuete ülemäär on rahvuste ühisriik, kuid see tuleb kaalumise alla ainult nendes riikides, kus umbes ühesuurused rahvused koos elavad, mitte aga riikides ühe enamusrahvuse ja vähemusrahvustega. Alammäär, vähemalt Euroopa kultuurriikides iseenesest mõistetav, on üheväärtusluse nõue kodanlikes õigustes. Nimetatud ülem- ja alammäära vahel tuleb õiglase tee otsida. Kaitse alla kuulub terve rahvusline iseelu, väljaarvatud poliitiline sfäär. Poliitiliselt iseseisvat elu riiki riigis - ei või olla. Rahvuslise iseelu sfääris aga peab rahvus riigist õigusliselt lahutud saama ja temale tuleb oma õigusline kord anda, mis on rajatud personaalõiguse, mitte territoriaalõiguse peale."

Peale Wolzendorff'i nimetan siin veel teisi, nagu Dr. Karl Renneri "Das Selbstbestimmungsrecht der Nation". See raamat peab silmas esimeses joonis vana Austria olusid, kus olid rahvused pea ühesuurused. Selle peale vaatamata on see töö suure tähtsusega, sest Renneri seletused vastavate küsimuste üle loetakse põhipanevateks. Siis Valter Schücking'i "Internationale Rechtsgarantien" (1918); professor Otto Opet'i "Der Schutz der nationalen Minderheiten" (1919); professor

Halvadan Koht'i: "Avant-projet d'un traite general relatif aux droits des minorites nationales", (1917); professor Laun'i: "Entwurf eines internationaalen Vertrages über den Schutz nationaler Minderheiten" (1919); Edmund Schmidt: "Wie können nationale Minderheiten geschützt werden" (Berlin 1920); professor Söbernheim: "Vorschläge zu einem Entwurf über die Regelung der Stellung der Minderheiten im Staat", ja teised.

Kui nüüd edasi vaadata missugused õigluse ja seaduse poolt tunnustatud õigused vähemusrahvustel ühes ja teises riigis praegu on tunnustatud, leiame, et on deklateeritud ter- ves reas uemates põhiseadustes vähemusrahvuste kaitseprintsiibid, nagu kõikide riigikodanikkude üheõiguslus, emakeelne kool, vähemusrahvuste keele vaba tarvitamine jne. Neid kaitseprintsipi leiame näit. Poola Vabariigi - (1921 a.), Tshehoslovakia Vabariigi - (1920 a.), Jugoslaavia kuningriigi - (1921 a.), Leedu vabariigi - (1922 a.) jne. teiste riikide põhiseadustes, Eesti põhiseadust nimetamata, millest pärast üksikasjalisemalt. Peale põhiseaduste leiame üksikutes riikides ka sellekohaseid üksikasjalisemaid seadusi, nagu Tshehoslovakia keeltes algkoolide, eraõpe- ja kasvatusasutuste seadus (1919 a.) siis vähemusrahvuse koõliseadus Latvija vabariigis (1919 a.) ja teised.

Siia kuuluvad ka terve rida riikide vahelisi lepinguid, mis sõlmitud peale ilmasõja, mille läbi lepinguosalisel riigid vähemusrahvustele teatavaid õigusi andma on kohustatud. Nii Versailles'i rahuleping liitlaste ja Saksamaa vahel (1919), Neuilly rahuleping Liitriikide ja Bulgaaria vahel (novembris 1919); St. Germaini rahuleping Liitriikide ja Austria vahel (septembris 1919); Trianooni rahuleping Liitriikide ja Ungari vahel. (juunis 1920); Pariisi leping Liitlaste

suurriikide ja Rumeenia vahel (detsembris 1919 a.); siis Liitlaste lepingud Tšehho-Slovakkiaga (1919), Jugoslaaviaga (1920), Greqkamaaga (1920). Enamjagu nendest lepingutest on Rahvaste-liidu poolt garanteeritud ja lähivad vähemusrahvuste küsimuses sisu poolest enam vähem ühte, nimelt lubatakse neis vähemusrahvuste liikmetele ühtlaselt teiste riigi kodanikkudega üheõiguslust ja õigust oma heategevaid-, usulisi-, hoolekandea^uasutusi, koole ja teisi kasvatusasutusi asutada ja valitseda, õigus oma keelt vabalt tarvitada, ja nimetud otstarbete täitmiseks lubatakse "vastav osa" riigi ja omavalitsuse eelarvest.

Suuremalt jaolt nendele lepingutele ja seadustele on see asjaolu ühine, et nemad ainult üldiseid lubadusi sisaldavad, mille konkreetse läbiviimise kohta harilikult hiljem väljaantavate eriseaduste peale juhitakse. Neid viimaseid on aga seni väga vähesel arvul välja antud.

Rahvused on küll üheõiguslikeks tunnistatud, kõigil on õigus oma meelt ja rahvust arendada; kuid selle õiguse omanikuks võib olla ainult isik ehk asutus mida seadus tunnistas. Neid õigusi kaitsta ja nende rikkumise pärast kaebust tõsta võib jällegi ainult seaduslik isik. Jseloomustav on aga, et see mis peaks olema vähemusrahvuste kultuur-autonoomia alus - vähemusrahvuse asutamine juriidilise isikuna, korraldatud esituse ja täidesaatvate organidega veel kusagil peale Eesti läbi viidud ei ole, ja isegi igasugu seadused selle kohta teistes riikides puuduvad, väljaarvatud muidugi maad, kus vähemusrahvustel territoriaal autonoomia on nagu näit. Schveitsi rahvuslikud kantonid.

Eesti Riigikogu vastu võttes 15 veebruaril 1925 a. vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse on sellega praegu veel kõigist demokraatlistest riikidest maailmas ees. Selle seaduse vastuvõtmisega on Eesti seadusepärasesse vormi va-

latud see ideoloogia, mida on esitanud rida teadusemehi ja poliitikategelasi rahvuse küsimuses viimaste aastakümnete jooksul. Eesti on esimene riik kogu maailmas, kes praktiliselt eksterritoriaalset vähemusrahvuse kultuur-autonoomiat on läbi viinud personaalse põhimõtte alusel. Eesti on modern demokraatia, kes on osanud ja julgenud vähemusrahvuste küsimuse arendamisele ja lahendamisele asuda sootu teistsuguste põhimõtete järel, kui teised demokraatlikud riigid. Käesolevas töös sean omale ülesandeks jõudu mööda valgustada seda Eesti Vabariigi omapärast vähemusrahvuste kultuur-omavalitsust.

Eesti vähemusrahvuste õigusline seisukord
Eesti Vabariigi loomisest kuni 1920 a. põhiseaduse
vastuvõtmiseni.

Meil Eestis on vähemusrahvuste küsimus alati päevakorral olnud. Kui Vene ajutine valitsus märtsikuul 1917 a. rahvuste enesemääramise õiguse oma juhtmõtteks kuulutas, ruttasid Eesti poliitikategelased seda õigust ka Eesti rahvale nõudma. 30 märtsil tähendatud aastal kinnitas Vene ajutine valitsus Eestimaa jaoks kõrgema maavalitsuse ehk autonoomia põhiseaduse, mille järele Tallinnamaal ja Põhja Liivimaal enesemääramise õigus eestlaste kui rahva kätte läks. Autonoomia põhiseaduse alusel valiti demokraatliste põhimõtete järele maanõukogu, kes Tallinnas 14 juulil 1917 a. esimest korda kokku astus. - Sel ajajärgul oli eesti rahvas ise vähemusrahvuse seisukorras.

15 nov. 1917 a. otsustas tunnistada maanõukogu ennast ülemaks võimukandjaks Eestis ja kui maanõukogu 24 veebruaril 1918 a. Eestimaad iseseisvaks demokraatlikuks Vabariigiks kuulutas; oli ta juba selles samas iseseisvuse manifestis tarvilikuks pidanud ära märkida olukorda, milles vähemusrahvused

meil elama peavad. Ajutise Valitsuse loomisel said garanteeritud vähemusrahvuste õigused sellekohaste valitsusliigete ametite loomise kaudu. Saksa, rootsi ja vene vähemusrahvusel asus sellega oma rahvuse kultuur huvide kaitseks rahvusministeerium ametisse. Ajutise Valitsuse äraastumisega 23 apr. 1919 a. kaotati Asutava Kogu vastava otsuse järgi rahvusministrite kohad ära. Uues 8 mail 1919 a. ametisse seatud Vabariigi Valitsuses neid enam ei olnud. Vabariigi Valitsuse ajutise korra I lugemisel Asutavas kogus põhjendas Asutava Kogu liige J. Tõnisson^{x)} rahvusministrite kohtade ära kaotamist järgmiselt: "..... juhime tähelepanu selle peale, et see mitte täiesti demokraatlik poleks, kui vähemuses olevate rahvaste jaoks iseseisvad ministeeriumid loodaks, ilma et tähele pannakse nende rahvaste arvu suurust. Kui näituseks rootsi rahvusel, kellest meil kaheksatuhat kodanikku on, oma eriminister on, siis tähendaks see, et rootsi kaaskodanikkudel on suuremad õigused, kui meil, kus meil muidu 10 ministrit oleks läbisegi poolteise miljoni inimese kohta, nii et meil tuleks üks minister 150.000. peale. Võimatu on, et kaheksa tuhat saaks samasuguse esituse, kellel valitsuses teiste rahvusliste vähemuste esitajatega koos liig suur mõjuvõim oleks. Niisama ei võiks sakslased nõuda, et neile tuleks eriminister anda, niisama vähe ka venelased ehk lätlased!"

Kuid rahvusministrite kohtade ära kaotamisega ei ole veel sugugi öeldud, et vähemusrahvuste autonoomilised nõudmised tähelepanemata oleks jäetud. Ei, selle vastu leiame, et Asutav Kogu sellekohase Vabariigi valitsemise ajutise korra riigi valitsemise aluseks pannes, seal ka vastavalt ära määras, kuidas

x) Asutava Kogu I, istungjärk protokoll nr. 14. lhk. 535.

vähemusrahvused oma huvide eest võiksid seista. Vabariigi valitsemise ajutise korra vastuvõtmisega sai antud vähemusrahvustele võimalus neis elamise piirkondades, kus on vähemusrahvus enamuses tarvitada kohaliku omavalitsuse asutuste asjaajamise keeleks selle vähemusrahvuse keelt, kusjuures igal ühel õigus jääb tarvitada nendes asutustes riigikeelt. Sarnased kohalikud omavalitsuse asutused peavad aga oma läbikäimises riikliste asutustega, kui ka nende teiste omavalitsuse asutustega, kus mitte sama vähemusrahvuse keel tarvitusel ei ole, riigikeelt tarvitama. Peale selle on vähemusrahvustest kodanikel õigus pöörata riiklistesse keskasutustesse kirjalikult oma keeles. Kuna vähemusrahvuste keelte tarvitamine kohtu ja kohalistes riiklistes asutustes määratakse ligemalt eriseadustes.^{x)}

Selle järgi on venelastel Peipsi piiri pool, Petserimaal, kus tõeste venelased enamuses, asjaajamise keeleks vene keel; rootslastel oma valdades rootsi keel ja kui meil sakslasi oleks kuskil, kus nad tõesti enamuses oleksid, siis võiks neil olla kohaliku omavalitsuse keeleks saksa keel.

Luban enesele siin kohal ette tuua ka need motiivid, mis Asutavat Kogu juhtisid, kui nad vähemusrahvustele keelte asjus teatavaid õigusi Vabariigi valitsemise ajutise korrasse üles võtsid, milles nagu selle seaduse arutamise juures rõhutati, juba neid põhijooni taheti kindlaks määrata, mis päris põhiseadusesse mõeldi üles võtta. Kõige selgemalt väljendab minu arvates neid motiive J. Tõnisson oma kõnes,^{xx)} kus ta muuseas ütleb: "Meie ise (s.o. Eesti rahvas) oleme ju küllalt viimaste aastakümnete jooksul tunnud, mis see tähendab, kui võõras keel

x) Vabariigi valitsemise ajutine kord § 3 $\frac{1}{2}$

xx) Asutava Kogu I istungjärg, protokoll nr. 18 lhk. 696, 702, 703.

sulle peale sunnitakse, ja meil ei tule kellegil meeldegi oma kaaskodanikka - vähemusrahvaid vägistama hakata." Ja edasi Eesti riiklise iseseisvuse rajamisetöö kordamineku juures peatades ja aluseid otsides missugune Eesti riigikord olema peaks, et võiksime eeldada tema püsivust paljude aastate jaoks, ütleb Tõnisson: ".....pealootus on meil selle peal, et meie rahvas oskab oma riiklist korraldust hii luua, et mitte ainult meie oma rahva üksikutel sotsiaalsetel rühmadel ei ole siin võimalik oma elulisi huvisid rahuldada, vaid et ka üksikutest vähemusrahvustest kaaskodanikkudel ajajooksul selgub, et Eesti riigis võib ka teistest rahvustest kodanik oma õiglasi kultuurilisi ja rahvuslisi nõudeid rahuldada rohkem kui mõnes suurriigis ja, et sellepärast kõigil rahvustel on sisemine huvi seda riiklist korda kindlustada, välja arendada ja kaitsa. Selle sisemise kokkukõla ja huvide ühtluse peale põhjenedes on Eesti riiklusel kahtlemata suurem elujõud, kui mingisugusel võimuasutusel, mis põhjeneb vähemusrahvuste õiglaste nõuete rikkumise ja vägistamise peal. See õige riigitarkus, mis katsub kõige enne ülemat asja riiklises elus, see on iseseisvust, rippumatust ja vabadust kindlustada, jätab kõik ära, mis asjata hõõrumist sünnitaks ja see läbi riigi sisemist jõudu vääraks ja vähendaks. Selles teadmises, arvan mina, astub Asutav Kogu ka keelteküsimuse lahendamisel sellele teele, mis võiks rahuldada kõiki rahvusi Eestis."

Teiseks oli üles võetud Vabariigi valitsemise ajutises korras määrus, et Eestis iga vabariigi kodanik võib saada oma emakeeles haridust.^{x)}

Ajutine valitsus oli juba tegelikult enne Asutava Kogu kokkuastumist kõik koolid rahvuse proportsionaalsuse põhjal uuesti ümber korraldanud; rahvustele kes vähemuses nagu saks-

x) Vabariigi valitsemise ajutine kord § 5.

lased, venelased ja rootslased oli võimaldatud ise oma koole avada. Kus see aga võimalik ei olnud lubati vähemusrahvustele avada oma kõrvalklasse avalikkude koolide juurde. x)

Lõpuks luuakse sama seaduse § 18 märkus 2 põhjal Ajutise Valitsuse ajal olnud rahvusministri kohtade asemel, kohalikkude vähemusrahvuste kultuurhuvide kaitseks, haridusministeeriumi juurde kultuurosakonnad, mille juhatajad (rahvussekretärid) vähemusrahvuste organisatsioonide ettepanekul Vabariigi Valitsuse poolt ametisse määratakse. Küsimustes, milles rahvussekretärid haridusministrinotsusega nõus ei ole, on neil õigus esineda referentidena valitsuses.

Sel alusel kutsutigi ametisse saksa, vene ja rootsi rahvussekretärid. 1920 a. põhiseaduses enam nendest juttu, ei ole; kuid need ametid kestsid aastast aasta edasi riigieelarve juurde lisatud riigiametnikkude koosseisude põhjal; ja nii püüvad nad samal alusel edasi tänapäevani, väljaarvatud saksa rahvussekretär, kes oma tegevust 1. jaan. 1926 a. lõpetas, saksa rahvuse kultuur-omavalitsus asutuste ellukutsumise põhjusel, kes rahvussekretäri tööd üle võtsid. Peale oma rahvuse kultuur-huvide kaitsmise, mida senini neil tegelikult väga harva oli tarvis teha, on nad ühendavaks sidemeks oma emakeelsete koolide vahel, aitavad kaasa oma rahvusest koolidele õpevahendite ja õperaamatute muretsemises, tõlgivad haridusministeeriumi koolide kohta käivaid ringkirju oma rahvuskeelde; väljaspool kooli on nad pidanud oma ülesandeks rahva raamatukogude organiseerimist jne.

Kui Asutav Kogu hiljem vastu võttis Eesti Vabariigi põhiseadust, leidsid ülalnimetatud vähemusrahvuste kaitseprintsiibid ka seal väljendust.

x) Ajutise Valitsuse haridusministri Laksbergi aruanne Asutava Kogu protokoll nr. 5. I. istungjärk, lhk. 188.

Vähemusrahvuste kaitseprintsipiidid Eesti 1920 a.
põhiseaduses.

Asutava Kogu poolt 15 juunil 1920 a. vastu võetud Eesti Vabariigi põhiseaduses käsitavad vähemusrahvuse küsimust §§ 6, 12, 20, 21, 22 ja 23. Need paragrahvid kõlavad järgmiselt:

§ 6. "Kõik Eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised. Ei või olla avalikõiguslikke eesõigusi ja paheõigusi, mis olenevad sündimisest, usust, soost, seisusest või rahvusest".

§ 12. "Vähemusrahvustele kindlustatakse emakeelne õpetus".

§ 20. "Jga Eesti kodanik on vaba oma rahvuse määramises. Juhtumistel, mil isiklik määramine mitte võimalik ei ole, sünnib see seaduses ettenähtud korras".

§ 21. "Eesti piirides elavate vähemusrahvuste liikmed võivad ellu kutsuda oma rahvuskultuuriliste ja hoolekande huvides sellekohaseid autonoomseid asutusi, nii palju kui nad vastu ei käi riigi huvidele".

§ 22. "Neis kohtades, kus elanikkude enamus ei ole eesti, vaid kohalikul vähemusrahvusel, võib kohalikkude omavalitsuse asutuste asjaajamise keeleks olla selle vähemusrahvuse keel, misjuures igäühel on õigus tarvitada neis asutustes riigikeelt".

§ 23. "Saksa, vene ja rootsi rahvusest kodanikkudel on õigus pöörata riiklikkudesse keskasutustesse kirjalikult oma keeles. Eriseaduses määratakse ligemalt nende rahvuste keelte tarvitamine kohtus ja kohalikkudes riiklikkudes asutustes, kui ka omavalitsuse asutustes".

§§ 6 ja 20 määravad põhimõttelisi lähtekohti rahvus-küsimuse lahendamisel. §§ 12, 21, 22, 23 kindlustavad vähemusrahvuste üksikuid õigusi.

Nagu § 6 näeme on Eestis tunnustatud põhilause kõikide

riigikodanikkude üheõiguslusest; on see aga nii, siis peaks ka neile riigikodanikkudele, kes mõne vähemusrahvuse gruppi kuuluvad, kes tahavad ja kes suudavad kultuuriliselt iseseisvalt elada, samasugused arenemisvõimalused antama oma rahvusliku kultuuri eest hoolitsemiseks, nagu see on enamusrahvusel, kellel juba riigivalitsuse organiseerimisega on kindlustatud tema rahvuslik omalaadiline arenemine. Vastuvaidlemata tõde on, et mitte ükski rahvas ei oska teise kultuurirahva kultuurilisi tarvidusi samal määral edendada ja neid vastavalt rahuldada, nagu ta seda ise kõige paremini võib teha. Selle küsimuse, kui riigiõigusliku küsimuse lahendamiseks ülaltähendatud eesmärgiga on meie põhiseaduses kõige olulisemad põhilauseid loomisest on vähe sest teame et juba lubas 1869 a. põhiseaduses oma rahvustele suuri õigusi, aga seda seadust ei lahendatud, ega tema täitmiseks samme ei astunud. Pole ühtegi teist Euroopa riiki, kus rahvaste vahekord oleks nii kibe ja vihane olnud, kui Austrias, vaatamata tema võrdlemisi laiade põhiseaduse lubaduste peale. Austria ei suutnud hoida oma rahvuste elu rahulikkudes piirides ainult sellepärast, et illusad töötused täitmist ei leidnud.

H. Kruus oma raamatus "Rahvusautonoomia" (1917) ütleb: "Riigiteadlased on näidanud, et sarnased seadusmäärused nagu Austria põhiseaduse § 19^x) paljas "säletus", deklaratsioon on. Ta tunnustab ainult seda ja seda soovitatavaks, tarvilikuks, ilma et ta lähemalt, sisuliselt ja asjalikumalt ära määraks neid seadusmäärusi, mis oleks sihitud nimetatud kodaniku õiguste teostamisele.

x) Austria põhiseadus § 19 kõlab järgmiselt: "Kõik riigi rahvused on üheõiguslised. Igal rahvusel on puutumata õigus oma rahvust ja oma keelt edendada ja kaitsta. Riik tunnustab üheõiguslisteks kõik kohalised keeled koolis, maavalitsuses ja ühiskondlikus elus, - Neis maakondades, kus mitu rahvust üheskoos elavad peavad

Sarnane paragrahv on ainult kena tulevärk, mis küll hiilgab, kuid ei valgusta".

Väga sarnaselt nimetatud Austria põhiseadusele näeb ka meie 1920 a. põhiseadus üldvormis nii mõndagi ette. Kui asi nüüd ainult eelpool nimetatud põhiseaduse paragrahvide juurde oleks jäänud, siis oleks Eesti kohta samuti võinud ütelda, et siin on nagu endises Austrias tegemist ainult "seadusandlise tulevargiga".

Kuid nagu meie allpool näeme ei jäänud Eesti riik mitte põhiseadusesse paigutatud lubaduste juurde, vaid on täiendanud põhiseadust vähemusrahvuste küsimuses eriseadustega ja veel hiljem terve rea määrustega.

Nagu põhiseaduse § 21 nägime, võivad Eestis elavad vähemusrahvuste liikmed ellu kutsuda oma rahvuskultuuriliste ja hooldekande huvides sellekohaseid autonoomseid asutusi.

Juriidiliselt tuleb asutuse all mõista teatav kogu seadusi, millel olemas teatavas piirides vaba arenemise võimalus ja avaldamiseks oma orgaanid. Nii on, näiteks, kohus asutus, maakonnanõukogu asutus. Kui aga võtame kooli, siis ei käi see mitte juriidilise isiku mõiste alla, kui tal avaldamiseks orgaan puudub ja selleks on mõni valitsuse ametkond või omavalitsuse administratiiv asutus.

Ulal nägime juba, et Eestis vähemusrahvuste kultuuriliste ülesannete rahuldamiseks õigus antud kohaliku omavalitsuse võimkondas ja selle omavalitsuse asutuse all teatavaid kultuurilisi asutusi - koole, vaestemaju jne. ellu kutsuda. Kas on sellega põhiseaduse § 21 ühes seatud lubadus täidetud? Ei, kindlasti mitte, sest põhiseaduse § 21 ütleb selgesti, et vähemusrahvuste kultuuriliste asutuste kandjateks võivad olla vähemusrahvused ise.

riiklikud õpeasutused nii korraldatud saama, et iga kohaline rahvus võiks ilma, et ta sunnitud oleks teist kohalist keelt õppima, oma keeles tarvilise hariduse saama.

Kuid õiguse omanikuks võib olla ainult isik, ehk asutus, mida seadus tunnistas. Rahvus, kui niisugune aga iseenesest seda veel ei ole. Rahvus peab ennast selleks organiseerima, peab ennast õiguseks koguisikuks korraldama, et luua § 21. ettenähtud asutusi.

Põhiseaduse § 21 iseenesest vähemusrahvustele veel õigust organiseerimiseks ei anna, vaid nimetatud organisatsiooni võib ainult eriseaduse põhjal luua, sest ta kuulub oma iseloomu poolest avalikõigusliste institutsioonide hulka. Põhiseaduses nimetatud "autonoomsed asutused" ei kujuta enesest ka mitte lõplikult väljakujunenud definitsiooni, autonoomiast võib kitsamalt ja laiemalt aru saada; segaduste ärahoidmiseks on vaja autonoomia piiri ette kindlaks määrata. Ka seda tuleks seaduses ette ära fikseerida. Ühe sõnaga ilma eriseaduseta ei saa põhiseaduse § 21 nimetatud autonoomseid asutusi ellu kutsuda. See eriseadus peaks sisaldama põhimäärusi, mille põhjal ära määratakse sihtjooned ja alused, kuidas vähemusrahvuste elu, nii nagu ta on ära määratud põhiseaduses § 21, peaks korraldatama.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus.

Juba 1921 a. veebruarikuu 21 päeval esitasid Eesti vähemusrahvused Vabariigi Valitsusele sellekohaste omavalitsuste asutuste loomise kava, mida taheti näha valitsuse poolt kinnitatuna. Loomulik, et Vabariigi Valitsus, kellel niisuguseid õigusi ei olnud, siin vastu tulla ei saanud.

Siis esitati vastav seaduseelnõu I. Riigikogule. See seaduseelnõu leidis põhjaliku läbikaalumist ja ümbertöötamist mitmes riigikogu komisjonis ja Vabariigi Valitsuses, ning võeti viimaks vastu II. Riigikogu poolt 12 veebruaril 1925 a. See seadus anti välja põhiseaduse § 21 täiendamiseks ja kannab "Vähemusrahvuste

kultuur-omavalitsuse seaduse" nime. Seaduse jõusse astus ta 3 märtsil 1925 a.

Nimetud seadus seisab koos ainult kolmekümne ühest paragrahvist; kujutab enesest "raamiseaduse", s.o. ta sisaldab ainult algmäärusi, mille põhjal kultuur-omavalitsused võivad tegutseda, ja jätab Vabariigi Valitsusele õiguse välja anda vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste organide ellukutsumiseks lähemaid määrusi, samuti laiendada ja parandada neid vajaduste kohaselt, mida toonud esile elu.

See Vabariigi Valitsusele jäätud õigus on väga otstarbekohane juba sellepärast, et Eesti vähemusrahvuste elutingimused väga mitmesugused on: ühed rahvad elavad koos, teised lahus, ühed on mõnes kohalikus omavalitsuses enamuses, teised igatepidi vähemuses jne. Just raamiseadusel on teatavad head küljed, et tema kõiki küsimusi läpulikult ei lahenda, vaid elu kogemusi ära oodata tahab. Seda silmas pidades aga, et Eesti siin kui esimene riik ilmas sammub uut riigiõiguslikku rada, kus ei ole leida ühtegi eeskuju millest võiks kinni haarata, kannab seadus ajutist iseloomu^{x)}.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse § 29 põhjal peab Vabariigi Valitsus avaldama kõik määrused, mis tarvilikud vähemusrahvuste kultuur-omavalitsus asutuste ellukutsumiseks nelja kuu jooksul pärast tähendatud seaduse jõusse astumist s.o. hiljemalt 3 juulini 1925 a. Mida tuleb mõista tarvilikkude määruste all selgub sama seaduse §§ 27 ja 30. Nende järgi tuleb tarvilikkude määruste all mõista kõiki neid määrusi, mis üldse tarvilikud kultuur-omavalitsuse ellukutsumiseks ja mille põhjal kultuur-nõukogu otsustada saaks, kas hakata teos-

x) Vhr. k. o. s. sissejuhatus "Riigi teataja" nr. 31/32-1925 a.

tama kultuur-omavalitsust või sellest loobuda.

Sellel otstarbel võttiski Vabariigi Valitsus 8 juunil 1925 a. "Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse" §§ 29 ja 30 põhjal vastu "Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse korralduse määruse". Selles määruses määratakse kindlaks kultuur-omavalitsuse üldine organisatsioon, asutuste konstruktsioon, nende suhted üksteisega, nende tegevus, järelvalve nende tegevuse üle jne.

Siis on Vabariigi Valitsus 8 juunil 1925 a. vastu võtnud vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse sama paragrahvide põhjal "Rahvusnimekirja pidamise määruse", milles kindlaks määratud rahvusnimekirja pidajad asutused, ja üksikasjaliselt rahvusnimekirja pidamine. Peale nende on võtnud 18 dets. 1925 a. Vabariigi Valitsus Vhr.k.o.s. §§ 29 ja 30, ning vhr. k.o.k.m. § 38 põhjal vastu "Vähemusrahvuste kultuur-koolekogude tegevuse kohta juhtnöörid".

Need on seni vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste kohta välja antud seadused ja määrused, mis ühised kõige Eesti vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste, see tähendab, mille nõudmised maksavad kõigi vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste kohta. Peale nende on veel rida teisi Vabariigi Valitsuse poolt väljaantud määrusi, mis juba teatavaid vähemusrahvusi puudutavad, nagu määrus "Saksa vähemusrahvuse esimese kultuurnõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta" (17. aprillil 1925 a.) ja "Saksa rahvuse kultuur-nõukogu valimise määrused (8. juunil 1925 a.); samasugused määrused ka juudi rahvuse kohta ja nii võivad tulevikus järgneda veel rida teisi vastavalt sellele missugused vähemusrahvused soovi avaldavad kultuur-omavalitsust ellu kutsuda.

Pööran tagasi vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse juurde, et üldiselt valgustada neid põhimõtteid, mis

selles seaduses on üles võetud.

Selles seaduses on kõik vähemusrahvused Eesti ühetasasele alusele seatud, - see tähendab, ta maksab kõikide vähemusrahvuste kohta ühesugusel määral ja pakub neile ühesuguseid kultuurilisi arenemise võimalusi nagu neid enamusrahvusel olemas.

Kultuur-omavalitsus on riigiõiguslikult siin mõeldud kui omavalitsus ja nimelt kui sotsiaalne omavalitsus.

Vähemusrahvuste kultuur-asutused on paigutatud maakonna omavalitsuse võimupiiridesse, muudugi ainult teatavatel aladel.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsus ei ole mitte ühenduses maakonna kindlaks piiratud piiridega, vaid on väljaspool selle territooriumi; tema territooriumiks on võetud kogu Eesti riik.

Jga vähemusrahvus ükskõik kui laiali pillatud tema liikmed riigisei ole, sünnitavad ühenduse, korporatsiooni, mis iseseisvalt oma kultuur asju ajab, sest kultuur-omavalitsuse ellukutsumisega lähevad teatavad kultuurilised ülesanded kohaliku omavalitsuse asemel ülemaalse vähemusrahvuse esituse kätte. Nii võivad kõrvuti elada mitu rahvust ja rahulikult, ilma et nad oma naabreid segaks, oma rahvuslikku kultuuri arendada, just nii nagu näit. ühes linnas, luterlased, katoliiklased ja apostliku õigeuslised juhivad iseseisvalt oma usulisi asju.

Kultuur-omavalitsus ühendab vastavasse vähemusrahvusesse kuuluvaid liikmeid, nii ütelda väljaspool territooriumi. Tema aluseks on seega personaal põhimõte, mitte territoriaal põhimõte, sest ta peab olema rahvusline ja mitte kohaliku ühenduse omavalitsus.

Analoogilisi asutusi leiame omas riigis terve rea, nagu kaubandus-tööstuskoda, vannutatud advokaatide nõukogu j.t. Personaal põhimõte omandab riigi sisemises valitsemises viimasel ajal ikka suurema ja suurema tähenduse.

Mida keerulisemaks ja mida erilisemaks läheb elu ja mida

erilisemaks tõuseb teatav tööala, seda enam on tarvis temale luua vastavat valitsemise korraldust, mis mitte kindlalt seotud ei oleks territooriumiga, vaid oleks isikute ühendus eriülesannetega. Kuid territoorium edendab ka isikulistes ühendustes tähtsat osa; ta on suureks abiks nende organiseerimisel; nii on usulisteks korraldusteks kihelkonnad, praostkonnad, piiskopkonnad jne.

Ka meie vähemusrahvuse kultuur-omavalitsus, korraldab valimisi kultuur-nõukogu^{SS} territoriaalsete valimisringkondade järele, mille tagajärjel kultuur-nõukogu on kohalikkude esitajate koguks, ühtlasi tekkib sellega loomulik side keskkoha ja kohtade vahel. Ma nimetasin, et personaalne põhimõte riigi sisemises elus kord-korralt ikka enam ja enam läbi lööb.

Rahvuslike ülesannete korraldamisel on Eesti vähemusrahvuste kultuur-omavalitsus praegu maailmas veel esimene ja ainukene sellesarnane. Teoorias aga on personaalne rahvusautonoomia põhimõte viimase viiekümne aasta jooksul viljakat arendamist leidnud paljude poolt, olgu siin tähtsamatest nimetatud, Karl Renner, prof. Kurt Wolzendorff, Otto Bauer ja teised.

Eesti vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse autonoomsus avaldub selles, et ta tegutseb vabalt oma võimu ja üldseaduste piirides, ning tema otsused ja korraldused ei nõua kellegi kinnitamist, vaid võivad tühistatud saada ainult administratiivkohtu korras, just nii nagu maakonna omavalitsusedki.

Et vähemusrahvuse kultuur-omavalitsus enesest ainult eriliiki omavalitsust kujutab ja, et tal tuleb riiklisi funktsioone täita, seisab ta õiguslikult riigijärelvalve all ja peab nii hästi riigi huvide kaitsmiseks, kui ka tema peale pandud kohuste täitmiseks analoogilises mõttes nagu territoriaalsed omavalitsused (võrdle põhiseaduse § 75, 76) riikliste asutuste iseloomu kandma. Astub kultuur-omavalitsus oma kompetentsidest üle

või ei täida ta neid, on Vabariigi Valitsusel õigus kultuur-nõukogu laialisaata ja uued valimised välja kuulutada. See oleks kultuur-omavalitsuse kohta üldiselt.

Järgmistes peatükkides tahan juba üksikasjalikumalt peatada vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse ellukutsumise korra, valimiste, võimupiiride, tegutsemise aluste, organide, rahvusnimekirja pidamise ja kodanikkude alluvuse juures.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste ellukutsumise kord. Valimised.

I.

Kõige pealt tuleb vastata küsimusele, missugused vähemusrahvused Eesti Vabariigis on õigustatud ellu kutsuma vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduses ettenähtud kultuur-omavalitsusi. Vähemusrahvuseks nimetatud seaduse mõttes loetakse kõige pealt põhiseaduse § 23. tähendatud saksa, vene, ja rootsi rahvused ja peale selle ka kõik teised Eesti piirides elavad vähemusrahvused, kelle üldarv mitte vähem, kui kolm tuhat (vhr.k.o.s. § 8).^{x)}

Ulal ettetoodud tingimustele vastavatele vähemusrahvustel on sellega õigus oma kultuur-omavalitsust ellu kutsuda, mitte kohustus; kultuur-omavalitsust ei sunnita siin peale ümberpöörduvalt, vähemusrahvused võivad vabalt seda õigust kasutada või kasutamata jätta, kui nad selle järele tarvidust

x) Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse loojad leidsid, et piirata kultuur-autonoomiat E.V. põhiseaduse § 23 üles loetud rahvuste peale ei ole põhjust, sest põhiseaduse § 21, mis kõneleb vähemusrahvuste autonoomsete asutuste ellukutsumisest, üles ei loe, missugused rahvused on õigustatud autonoomseid asutusi ellu kutsuma.

ei tunne ega selles otstarbet ei laia.

Siin on tahetud anda kultuur-autonoomiat nõnda, nagu see kõige paremini rahuldaks vähemusrahvusi ja sellepärast peavad kultuur-omavalitsuse ellukutsumise algatused tulema kõige pealt nende poolt, kes kultuur-omavalitsuse seaduses antud õigusi kasutada tahavad, kellele seda kultuur-autonoomiat tarvis.

Nii on vähemusrahvuste kultuurilistel seltsidel kõige pealt ise otsustada, kas nad tahavad kultuur-omavalitsuse teostamisele asuda või mitte. Ei avalda nad soovi oma kultuur-omavalitsuse asutuste ellukutsumiseks, jäävad sarnase vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse asutused ellu kutsumata ja riik täidab nende vähemusrahvuste kodanikkude suhtes neid ülesandeid edasi, mis seni tema käes olnud ja nimelt oma asutuste kaudu.

On aga teatav vähemusrahvus otsustanud oma kultuur-omavalitsuse asutusi ellu kutsuda, teatab ta oma soovist kas oma rahvaesitajate või oma kultuur-organisatsioonide kaudu Vabariigi Valitsusele (vhr.k.o.s. § 16)^{x)}; ja paneb kinnitamiseks ette peakomitee esimehe kandidaadi, kes peab kuuluma vastava vähemusrahvuse hulka (vhr.k.o.s. § 21).

Vabariigi Valitsus teadaande kättesaamisel, teeb kindlaks kas tähendatud teadaanne vastab vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse nõuetele: esiteks, kas on teadaanne esitatud § 16 ette nähtud organisatsioonide poolt, teiseks, kas x) Seni on vastavaid teadaandeid Vabariigi Valitsusele sisse andnud saksa ja juudi vähemusrahvused. Esimene tegi seda Balti-saksa erakonna Riigikogu rühma kaudu, teine Tallinna juudi koguduse nõukogu presiidiumi kaudu 20 nov. 1925 a.

tuleb teadaandega esinenud vähemusrahvust lugeda vähemusrahvuseks vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse § 8 mõttes. Ei vasta teadaanne seaduse nõuetele, siis jäetakse see tagajärjeta.^{x)}

Vastab teadaanne seaduslikkudele nõuetele, siis kutsub Vabariigi Valitsus ellu valimise peakomitee, kinnitades ettepannud esimehe kandidaadi, määrates oma esitajat peakomitee liikmena ja tehes kohtuministrile ülesandeks esineda kohtupalatis ettepanekuga määrata oma esitajat (vhr.k.o.s. § 21). Selle kolmeliikmelise vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimise peakomitee ülesandeks jääb siis juba valimiste välja kuulutamine, nende käigu järgi valvamine ja korraldamine.

x) Sarnane juhus on juba Vabariigi Valitsuse praksises ette tulnud, nimelt kui Tallinna juudi koguduse nõukogu presiidium esimest korda 20 aug. 1925 a. (teine kord 20 nov. 1925 a. võeti vastu) esitas teadaande juudi vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse teostamise kohta. Teadaanne jäeti tagajärjeta sellepärast et olid osa võtnud sellest tahteavaldusest isikud, kes ei seisnud Eesti kodakondsuses. Siseminister, kes Valitsusele vastava ettepaneku tegi, põhjendas seda juurdelisatud seletuskirjas järgmiselt: "...teadaandele juurelisatud protokollis ärakirjast on näha, et Tallinnas 1-2 juunil k.a. ära peetud Eesti juudi koguduste esitajate koosolek, mille päevakorras oli juudi vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse teostamise küsimus. Tähendatud koosolek otsustas kultuur-omavalitsust teostada ja volitas sellest Tallinna juudi koguduse nõukogu presiidiumi Vabariigi Valitsusele teadustama. Põhiseaduse § 21 järgi on õigus oma rahvus-kultuurilistes huvides sellekohaseid autonoomseid asutusi ellu kutsuda Eesti piirides elavate vähemusrahvuste liigetel, s.t. neile, kes Eesti kodakondsuses. Seda sama kinnitavad

Uhtlasi kohustab Vabariigi Valitsus kähe nädala jooksul ülal-
tähendatud teadaande kättesaamise päevast arvates, esimese kul-
tuur-nõukogu valimiste läbiviimiseks, neid omaavalitsuse asutusi,
kes peavad hääleõiguslike kodanikkude nimekirju, ühe kuu jook-
sul pärast vastava eeskirja kättesaamist, kokku seadma kõige
vastava vähemusrahvuse valijate nimekirju (vhr.k.o.s. § 17).
Silmas pidades vastava vähemusrahvuse arvu võib Vabariigi Va-
litsus määrusega valijate nimekirja kokkuseadmise kohused panna
vallavalitsuste asemel teiste omaavalitsuste peale (vhr.k.o.s.
§ 17 märkus 2). Esimeste saksa ja juudi kultuur-nõukogu valimise
valijate nimekirjade kokkuseadmine oligi pandud, nagu meie vas-
tavates Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud saksa^{x)} ja juudi^{xx)}
esimese kultuur-nõukogu valimiste valijate nimekirja kokku-

ka vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse §§ 1, 8, 9, 16,
17, 18, 19 ja teised. Teiste sõnadega osavõtmine kultuur-omava-
litsuse teostamisest on poliitiline õigus, mis kuulub ainult Eesti
kodanikkudele. Tähendatud juudi koguduste koosolekul on aga küsi-
muse otsustamisest koguduste esitajatena osa võtnud ka välja-
maalased või kodakondsuseta isikud..... Sellepärast ei või
ka koosolekul tehtud otsust Eesti kodanikkude sooviavalduseks
lugeda". (Siseministeeriumi administratiiv asiade peavalitsuse
1925 a. arhiivi kaust, liik. V - 4 akt. nr. 1185).

x) Määrus Eesti Vabariigi saksa vähemusrahvuse esimese kultuur-
nõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta § 1
(R.T.N 65/66-1925 a.)

xx) Määrus Eesti Vabariigi juudi vähemusrahvuse esimese kultuur-
nõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta § 1
(Riigi Teataja N 187/188-1925 a.)

21

seadmise kohta antud määrustes leiame, valdade asemel maakonna-
valitsuse peale.

Vabariigi Valitsus, samuti ka valimise peakomitee esimees
võib oma esitajaid nimetada igasse valijate nimekirja kokkusead-
vasse asutusse (vhr.k.o.s. § 17 märkus 1.)

Nii saksa kui juudi esimeste kultuur-nõukogu valimiste va-
nimekirjade
lijate kokkuseadmisel on mõlemad tarvitanud seda õigust. Vabariigi
Valitsus määras nii saksa kui juudi kultuur-nõukogu vali-
misnimekirja kokkuseadvasse asutusse oma esitajateks kohalikud po-
litseiülemad; ^{x)} peakomitee esimehed vastava rahvusesse kuuluvaid
kodanikke.

x) Siseminister on muuseas oma ringkirjas, mis määratud politseiüle-
matele kes nimetatud saksa kultuur-nõukogu valijate nimekirja
kokkuseadvatesse asutustesse Vabariigi Valitsuse esitajatena,
annud järgmisi juhtnõore! Politsei ülematel tuleb: 1) hoolt kan-
da, et nimekirjadesse sisse kantakse linna-, alevi- ja maakonna-
valitsuste poolt kõik saksa rahvuse hääleõiguslikud kodani-
kud, kes elavad nimekirja kokkuseadmise ajal vastavas omava-
litsuse piirkonnas; 2) valvata, et nimekirja ei sattuks isikud,
kellel puudub õigus seista nimekirjas nagu hääleõiguseta või
saksa rahvusesse mitte kuuluvad isikud jne. Valijate nimekir-
ju seatakse kokku omavalitsuse asutuse ja politsei käsitada
olevate andmete põhjal. Tähen datud politsei ja omavalitsus-
asutuse poolt saadud andmed võivad aga lahku minna kodaniku
enese teadaandest, näit., isikutunnistuse konsul on isikutun-
nistuse omanik tähen datud kas eestlasena, venelasena jne., kuna
aga teadaandes annab end üles sakslasena. Sel juhtumisel on
Vabariigi Valitsuse esitajate kohus selle järele valvata, et
sarnase kodaniku nimekirja ülesvõtmine ei sünniks ilma sise-
ministeeriumi poolt väljaantud õienduse ta selle kohta, et tea-
daandja sellekohastes legitimatsiooni dokumentides tema rah-

Omavalitsuse asutused seavad kokku ainult esimese kultuur-nõukogu valijate valimisnimekirju ja seda nende käsitada olevate, kui ka antud andmete põhjal, kasutades rahvalugemise materjaale, isikutunnistusi ja üksikute kodanikkude teateid oma rahvuse kohta. ^{xx)}

On nimekirjad niimoodi kokku seatud, pannakse neid välja kaheks kuuks nimekirja kokkuseadva omavalitsus-asutuse ruumi üldiseks järeelvaatamiseks. Jgal nimekirja kantud kodanikul on õigus lasta end kustutada selle tähtaja jooksul nimekirjast. Sama tähtaja jooksul võib iga hääleõigusline kodanik, kel õigus nimekirjas olla, kuid kes on jäänud nimekirja võtmata, nõuda, et teda ajaviitmata nimekirja võetakse. Nõudmised nimekirjast mahakustutamise või nimekirja võtmise kohta esitatakse kirjalikult kas riigi või oma rahvuse keeles; kui teadaanded esitatakse mitte isiklikult näit. posti või mõne teise isiku kaudu, peavad allkirjad olema tõestatud seaduslikus korras. Peale selle (kahe kuulise) tähtaja möödumise

vuse suhtes on tehtud vastav parandus. Jseäranis tuleb Vabariigi Valitsuse esitajatel selle järele valvata, et nende poolt esitatud protestid saaksid protokolleeritud, sest protesti korral peab asi edasi antama vastavale kohtule lõplikuks otsustamiseks, mis aga ära jääb, kui protest ei ole kirja pandud!

xx) Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse §§ 17 ja 29.

põhjal Vabariigi Valitsuse poolt 17 aprillil 1925 a. vastuvõetud määruse Eesti Vabariigi Saksa vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta §§ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ja sama seaduse põhjal Vabariigi Valitsuse poolt 25 novembril 1925 a. vastu võetud määruse "Eesti Vabariigi Juudi vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta §§ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

on valimise nimekirjad esimese kultuur-nõukogu valimisteks lõpulikud ning antakse üle vastavale kohalikule valimise komiteele. Et kahekordsest registreerimisest hoiduda jääb see esimene valimisnimekiri ühtlasi ka esimese rahvusnimekirja aluseks, millest veel allpool^{x)}.

Sarnasel esimese kultuur-nõukogu valimise valijate nimekirja kokkuseadmise viisil on kahtlemata teatavad head küljed. Kui tarvitataks ainult jaatavat sooviavaldust, siis oleks möödapääsemata tagajärjeks see, et üksikute vähemusrahvuse ringkondade poolt, kes huvitatud kultuur-omavalitsuse ellukutsumisest, algaks äge agitatsioon sisseastumise kasuks, mille juures võidakse küsimus viia poliitilisele pinnale, mis sugugi soovitatav ei ole. Samuti jääks sarnasel korral püsima see hädadoht, et niisuguse agitatsiooni tagajärjel teatavad vastava vähemusrahvuse üksikud grupid ja voolud võtaksid kultuur-omavalitsuse oma võimu alla ja pääseksid niimoodi privilegeeritud seisukorda oma rahvuse teiste liigete suhtes, mis aga soovitatav ei ole. Kui riigile kultuur-omavalitsuse ellukutsumine otstarbekohane ja soovitatav näib olevat, siis peab tema sellest olema huvitud, et kogu vastav vähemusrahvus võtaks osa kultuur-omavalitsusest. Seda saab sarnase nimekirjade kokkuseadmise viisil kõige paremalt kätte.

On valijate registreerimiseks ettenähtud tähtajad möödunud, teeb valimise peakomitee vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse § 19 põhjal nimekirju kokkuseadnud asutuste või kohalikkudelt valimiskomiteedelt saadud andmete põhjal kind-

x) Vhr. k. o. s. § 18, Saksa vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimiste valijate nimekirja kokkuseadmise kohta antud määrus §§ 8, 10, 11, 13 ja Juudi vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu valimiste valijate nimekirjade kokkuseadmise kohta antud määrus §§ 8, 10, 11, 13.

laks, kas on valimiste nimekirjadesse registreeritud vastavast vähemusrahvusest täisealiste kodanikkude arv üle poole viimase rahvalugemise järgi sellesse rahvusse kuuluvatest täisealistest kodanikkudest või mitte.

On viimase rahvalugemise põhjal avalikuks tulnud vähemusrahvuse liigete arvust rohkem kui pool ennast kultuur-omavalitsuse korraldamiseks üles annud, järeldakse sellest, meie aja demokraatliste põhimõtetele vastavalt, et rahva enamus pooldab oma kultuur-omavalitsuse ellukutsumist ja peakomitee kuulutab välja valimised^{x)}. Ei ole seda mitte sündinud, siis ei võeta ette valimisi, sest tarvilik on ära hoida võimalust, et vähemus enamuse üle otsustama ei hakkaks; ühes sellega jäävad sarnase rahvuse kultuur-omavalitsuse asutused seekord ellukutsumata ja vähemusrahvus võib alles kolme aasta möödumisel esitada uut teadaannet Vabariigi Valitsusele vhr.k.o.s. § 16 korras.

II.

Põhiseadusega on meil Riigikogu kui ka omavalitsuste esituskogude valimistel maksma pandud üleüldine, ühetaoline, otsekohene ja salajane hääletamisviis proporstionaalsuse põhimõtete alusel (Põhis. § 36, 76). Kui nüüd küsida missugustel alustel valitakse vähemusrahvuste esituskogud - kultuur-nõukogud, siis leiame selle peale vastust vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse § 24, kus öeldud: "Valimisi toimetatakse..... samal alusel, nagu maakonna-nõukogudessegi! Maakonna-nõukogu - kui oma-

x) Täisealisi sakslasi elas Eestis 1922 a. rahvalugemise andmete järele 11.989 Eesti kodanikku, neist 35% meesterahvad, 65% nais-terahvad. Selle järele oleks pidanud üles võtma valimisinimekirjadesse vähemalt 5995 kodanikku. Tegelikult oli sakslasi valimisinimekirjadesse üles võetud 96%, nii siis võisid nad julgesti vastu minna valimistele.

valitsuse esituskogu valimised toimetakse aga nagu ülal nägime üleüldisel, ühetaolisel, otsekohesel ja salajasel hääletamisel, proportsionaalsuse põhimõtete alusel, järjekult maksavad samad alused ka vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimistel.

Nagu Riigikogu ja omavalitsuste, nii on ka vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste esituskogude valimistel läbi viidud üleüldine hääletamise põhimõte äärmiste piirideni. Ainsateks "positiivseteks" valimisõigusluse tundemärkideks on: peab olema olnud vähemalt aasta Eesti kodanik ja jõudnud 20. eluaastani (põhis. § 27/maakonna nõukogu valimisseadus § 3). Valimisõiguse äravõtmise alused märgib seadus piiravalt; neid aluseid on (põhis. § 28 ja maakonnanõukogu valimisseadus § 4) valija teguvõimetus - nii tema vaimlise tervise, mõnede füüsiliste puuduste kui ka pillamise korral, hooldajate määramise korral ja valija kõlbline patustus kohtu all olemise korral, kus talle teatud karistus määratud või mõne kuriteo kordasaatmises süüdi tunnistatud, kusjuures aga valimisõigus piiratuks jääb ainult teatud aja kestel (vhr.k.o.s. § 11, maakonnanõukogu valimisseadus § 5). Valija pääseb valimistele ainult sel korral, kui ta on üles võetud valijate nimekirja. Esimeste vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste esituskogude valijate nimekirja võetakse üles nagu meie juba ülal nägime, ainult need vastava vähemusrahvuse hääleõiguslikud kodanikud, kes valijate nimekirja kokkuseadmise ajal vastava nimekirja kokkuseadva asutuse (omavalitsuse) piirkonnas elavad ja kes ennast kahe kuulisel tähtajal, mil nimekirjad üldiseks järelvaatamiseks välja pandud, mitte maha kustutada pole lasknud. Järgmiste kultuur-omavalitsuste esituskogude valimistest on õigus ösa võtta neil hääleõiguslikudel kodanikkudel, kes vastava vähemusrahvuse rahvusnimekirja sisse kantud ja nimelt selles valimisringkonnas, kus nad rahvusnimekirjas seisavad. (Saksa kultuur-nõukogu valimis-

määrus § 13, Juudi kultuur-nõukogu valimismäärus § 11). Nimekirja kandmiseks ei nõuta et peab olema elanud teatud aja jaoskonnas sest elamise tsensust Eesti ei ole. Valimise õigust pole isikutel, kes valimiste ajal kohtuliku vahiall või eeluurimise all viibivad (maakonnakoostöö nõukogu valimise seaduse § 5). Ei tehta vahet aktiivse ja passiivse valimise-õiguse vahel: iga valijat võib valida ka valitava esituskogu liikmeks (põhisead. § 57, vhr. k. o. s. § 11) Saksa kultuur-nõukogu valimismäärus § 13, juudi kultuur-nõukogu valimismäärus § 11)

Üleüldine valimise süsteem on loogilises ühenduses rahva ülivõim-u printsiibiga, mis Eesti riikliku korralduse peaaluseks^{x)} Proportionaalsuse põhimõtete ülesseadmine Riigikogu, omavalitsuste- ja vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste esituskogude valimistel on samuti loogiline järeldus põhiseadusega maksmapandud riigikorrast. Eesti on, kinnitab põhiseadus, - "iseseisev, rippumata vabariik, kus riigivõim on rahva käes" (põhis. § 2). Edasi kõneledes rahvast - jätkab põhiseaduse peatükk III..... "riigivõimu kõrgemaks teostajaks Eesti on rahvas ise oma hääleõiguslike kodanikkude näol" (põhis. § 27). Tugedes ainult ettetoodud paragrahvidele - võiks kõneleda otsekohest demokraatiast, otsekohest rahvavalitsusest Eesti. Kuigi, nagu see selgub järgmistes põhiseaduse paragrahvidest, otsekohest demokraatia põhimõtted meil ainult osalt läbi viidud (nimelt leiab ta väljendust kahes instituudis: seaduse algatamise ja rahvahääletamise õiguses (põhiseaduse § 29), olid põhiseaduse loojad siiski juhitud otsekohest demokraatia põhimõttest. Arvestades sellega, et meie olud ei võimalda otsekohest demokraatiat täielikult maksma panna, tunnustasid põhiseaduse loojad omaks rahvaesituse põhimõtte. Et aga rahvaesitus tõesti oleks rahvaesitajaks s.t., et temas oleks võimalikult esitatud kõik need rahva grupid ja kihid kes otsekohest demokraatia juures oleks

x) Prof. F. Korsakov'i artikkel "Riigikogu valimise õigus "

tegelikult võinud osa võtta riigivalitsemisest, jäid põhiseaduse loojad peatuma proportsionaalsuse põhimõtte kui ainsa abinõu, kui ainsa võimaluse juurde, mis võimaldab otsekoohese demokraatia ja rahvaesituse põhimõtete kokkulepet. Pannes maksma proportsionaalsuse põhimõtet riigikogu valimistel ei võinud nad sellest loomulikult loobuda ka omavalitsusesituskogude valimistel ja hiljem vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse loojad vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse valimistel. Kuid üles seades proportsionaalsuse põhimõtet ei anna Eesti põhiseadus mingisuguseid näpunäiteid, kuidas teda tegelikult teostada. See ei ole aga põhiseaduse puudus, sest põhiseadus annab ainult üldiseid põhimõtteid ja oleks ekslik temalt nõuda, et ta kõiki normeeriks, kõiki ette näeks. Siin peab juba harilik seadusandja tegelikku elu uurides ja tundma õppides oma jõudu näitama ja tarvilikke teid ja võimalusi lahendamiseks leidma. Proportsionaalsuse põhimõte, olgugi, et ta meil juba ligi kümme aastat maksev, on ikkagi uudis. Teda alles ikka veel uuritakse, katsutakse, tema teostamiseks proovitakse mitmesuguseid võtteid, seatakse üles ühed ja teised süsteemid.

Nii ka saksa vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu valimise peakomitee, seistes ülesande ees välja töötada saksa vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimismäärusi (vhr.k.o.s. § 23) pidi otsima teed, kuidas asja nii korraldada, et kultuur-nõukogu valimise määrused elunõuetele rohkem vastaks, seal juures aga ka mitte kultuur-omavalitsuse seaduse § 24 antud alustest ei lahkuks.

Peakomiteele asjasse süvenedes selgus, et saksa vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimisi ei ole otstarbekohane toimetada sama valimise süsteemi järele kui maakonnanõukogude valimisi. Teatavasti maksab maakonna-nõukogude valimistel liikumata nimekirjade süsteem (Süstem der gebundenen Listen). Valimisi toimetatakse siin hääleandmise kaudu ühele kandidaatide nimekirjale (maa-

konna nõukogu valimisseadus § 24), kus juures valija nimekirjas ettenähtud kandidaatide järjekorras ainult ühte muudatust ette võtta võib, nimelt ühe kandidaadi nime alla kriipsutada, sellega tähendades, et ta annab oma hääle esimeses järjekorras kandidaatide nimekirja piirides märgitud kandidaadile (maakonnannõukogude valimisseaduse § 48). Valija on seotud nimekirjaga ja selles ettenähtud kandidaatide järjekorraga. Lubades ainult ühte kandidaati ära märkida, loeb seadus isegi kõik märkimised maksvusetaks, kui nimekirjas on märgitud mitu kandidaati ja järjekulult jääb maksma nimekirjas ettenähtud järjekord (maakonnannõukogu valimisseaduse § 48). Jseenesest mõistetak, et sarnane ärarippuvus esitatud nimekirjadest ja neis ettenähtud järjekorrast võimaldab ainult teatavate rahvagruppide ja parteide esitamist ning nende poolt ülestähendatud kandidaatide läbiviimist neile soovitavas järjekorras. Saksa vähemusrahvuse esimese kultuurnõukogu valimise peakomitee^{x)} aga seletab Vabariigi Valitsusele vastuvõtmiseks esitatud Saksa kultuur-nõukogu valimismääruste juurde lisatud seletuskirjas: ".....Siin (s.o.kultuur-nõukogu valimisel) tuleb sellega arvestada, et vahe maakonnannõukogu ja kultuurnõukogu vahel seisab selles, et maakonna omavalitsusel on väga laialdane tegevusväli, kuna kultuur-nõukogu piirdub kul-

x) Saksa peakomitee koosseisu kuulusid: esimees - vann.adv.Verner Hasselblatt, liikmed - siseministeeriumi administratiiv asjade peavalitsuse juhataja Eugen Maddison ja kohtupalati liige Hans Siimer, kui kandidaat administratiiv ala kohtadele olin siseministri poolt nimetatud peakomitee sekretäriks.

tuuriliste küsimuste käsitlemisega. Niisuguses eriharus võivad ja peavad vaated palju rohkem differentseeritud olema, kui üldisel poliitilisel alal: näiteks võivad era- või avalikkude koolide, mitme õpekava ning õpeharu pooldajad väga hästi ühte poliitilise rühmitusse kuuluda, kuna aga kultuuriliste küsimuste harutamisel lahkumineku on oodata just neis küsimustes. Kuna valijatel võimata tungida nende küsimuste üksik-asjadesse ning ühel või teisel poolul puudub ka võimalus valimistel üldiselt põhjaliku ning täiesti täpse programmiga esineda, sellepärast tuleks valijatel siin valida peamiselt kult mitte programmide vaid neile tuntud isikute vahel".

Neid motiive silmas pidades, otsiski esimene Saksa vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimiste peakomitee valimisviisi, mis esiteks oleks kooskõlas ülevalnimetatud maakonnanõukogu valimiste alustega ja teiseks võimaldaks valijatele suuremat mõju üksikute kandidaatide valimisel.^{x)} Nii-

x) Kui hiljem juudi vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu valimise peakomiteel juudi kultuurnõukogu valimismääruste väljatöötamisele tuli asuda oli tema ülesanne juba kergem. Ta võttis, samadel motiividel, kui ülal ette-toodud määruse väljatöötamisel aluseks juba saksa kultuur-nõukogu valimismäärused. Kui võrrelda neid mõlemaid valimise määrusi, siis näeme, et nad oma valimisviisi poolest täiesti ühtivad. Vahe seisab ainult selles, et juudi rahvuse kultuur-nõukogu valimise määrustes on ära jäetud ringkonna komiteed, mis põhjendatud juudi rahvuse väikse arvuga (2044 valijat).

sugust valimisviisi leiti Soome 1906 a. valimisseadusest^{xx)}, mis praegu veel maksev Soome maapäeva (etuskunta) valimistel. Nimetatud seaduse aluseks on 1905 a. Dr. Georg von Vendt'i poolt esitatud sellekohane eelnõu.

Missugune on aga Soome valimisviis? Missugused on selle iseloomulikud jooned.

Soome valimisviisi peajoon seisab selles, et üksik nimekiri ei sisalda rohkem kui kolm kandidaati. Jga kandidaat võib seista kas või kõigis nimekirjades. Valijal on õigus kandidaatide järjekorda muuta nimekirja piirides, kusjuures esimesele kandidaadile arvatakse üks hääl, teisele pool häalest ja kolmandale üks kolmandik, selle järele kuidas ta ettepanudete valimist toetab. Sellega on tahetud veel tõsta individuaalset momenti. Selle põhimõtte ülesseadmisel on arvestatud valija tahtmisega, on välja mindud sellest seisukohast, et kui valija hääletab oma valikul ühe kandidaadi poolt, siis võib juhtuda, et see juba teiste poolt küllaldaselt häali saanud, ning sellepärast antaksegi siin valijale võimalus veel teisi nimetada.

Hääletamisarvude summa, mis kandidaat niiviisi saanud määrab tema lõpuliku koha nimekirjas. Nimekirjad võivad valijate gruppide, kes nad üles seadnud, vahelisel kokkuleppel ühendatud saada, mis annab siis üksikutele gruppidele need paremused, mis sisalduvad nimekirjade ühenduses. P r o p o r t s i o n a l i t e e d i p õ h i m õ t e l e i a b s i i n

x) Soome valimisseaduses on läbi viidud n. n. "Süsteem der freien

Listen" mis meil liikuvate nimekirjade süsteemi nime all tuntud, "Liikuvate nimekirjade süsteem", missugune proporstionaalsete valimiste individualiseerimiseks tarvitusele võetud, maksavad ka veel mõned teises välisriigis nagu näit. Norras ja hiljuti Bayeris maksma pandud kogukonna valimisseaduses (6 nov. 1924 a.)

väljendust valimistagajärgede väljaarvamisel nõnda nimetatud võrdlusarvude abil, esmalt nimekirjade ühenduse piirides ja siis terve s valimisringkonnas. Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse valimisteks on riik jaotatud valimisringkondadesse, mis jaotakse häälte äraandmiseks tarbekorral jaoskondadesse. Esimese kultuur-nõukogu valimiste jaoks, samuti ka vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse § 25 ja 27 ette nähtud juhtumistel, millest veel allpool, kinnitatakse valimisjaoskonnad siseministri poolt kultuur-nõukogu valimiste peakomitee ettepanekul (vhr.k.o.s. § 24, saksa kultuurnõukogu valimismääruse § § 1 ja 2 märkus ja juudi kultuurnõukogu valimismääruse § § 1, 2 märkus).

Valimisringkondade ja jaoskondade arv võib vastavalt vastava vähemusrahvuse territoriaalsele grupeerimisele olla väga mitmesugune^{x)}.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse loojad, üles seades nõuet, et valimisi korraldatakse territoriaal valimisringkondade järele (§ 24), pidasid silmas vähemusrahvuse üksikute kohalikkude gruppide huvide kaitset, mis oleks kannatanud vastupidisel korral, sest nagu ülal nägime, kultuur-omavalitsuse õiguslikeks aluseks ei ole territoriaal-õigus, vaid isikuõigus ja tema peab ühendama kogu riigis elutsevad vastava vähemusrahvuse liikmeid. Toimetades aga valimisi territoriaalsete valimisringkondade järele saab kultuur-

x) Saksa kultuur-nõukogu valimiseks oli riik jaotud 10 (kümnesse) valimisringkonda ja 67 jaoskonda; juudi kultuur-nõukogu valimisteks - 7 ringkonda ja 8 jaoskonda.

nõukogu kohalikkude esitajate koguks ja tekkib side loomulikult teel keskkoha ja kohtade vahel.

Veel rohkem kindlustab seda sidet see asjaolu, et iga valimisringkonna peale juba ette kindlaks on määratud valimisele tulev kultuur-nõukogu liigete arv. Kui suur on vähemusrühvuse kultuur-nõukogu liigete arv? Kes määrab selle arvu kindlaks? Kultuur-nõukogu liigete arv ei või olla vähem kui 20 ja mitte rohkem kui 60 (Vhr.k.o.s. § 22). Esimeste kultuur-nõukogu liigete üld-, kui ka üksikute valimisringkondade peale langeva arvu määrab kindlaks valimise peakomitee, arvesse võttes vastavas valimisringkonnas elavate hääleõiguslike vähemusrühvuse kodanikkude arvu, ning esitab siis kinnitamiseks Vabariigi Valitsusele; sealjuures peab olema iga valimisringkond esitatud. Järgmiste kultuur-nõukogu liigete üld- ja üksikute kohalikkude valimisringkondade peale langeva arvu määrab juba kindlaks kultuur-nõukogu, arvesse võttes kohalikkudes rahvusnimekirjadesse ülesvõetud hääleõiguslike kodanikkude arvu (Saksa kultuur-nõukogu valimise määruste § 51, juudi kultuur-nõukogu valimise määruste § 48).

Vähemusrühvuse kultuur-nõukoguivalimisi toimetatakse häälteandmise kaudu ühele vastava valimisringkonna kandidaatide nimekirjale (saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 19, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 17). Nimekirja võib üles võtta mitte üle kolme kandidaadi, nimekirjades kus rohkem kandidaate, jäetakse viimased arvesse võtmata (Saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 25, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 23). Et mõnes valimisringkonnas nii kui nii valida

x) Esimese kultuur-nõukogu liigete üldise arvu ja üksikute valimisjaoskondade järele määras saksa kui ja juudi kultuur-nõukogu valimise peakomitee kindlaks 1922 a. rahvalugemise andmete järele. Saksa esimese kultuur-nõukogu liigete arv on 111, juudi - 27. (Siseministeriumi 1925 ja 1926 a. arhiiv).

tuleb ainult kolm või vähem kultuur-nõukogu liiget siis näib lühikeste nimekirjade süsteem iseäranis sünnis olevat. Kaks või rohkem nimekirja võivad liituda nimekirjade ühenduseks (Saksa kultuur-nõukogu valimise määruse § 26, Juudi kultuur-nõukogu valimise määruse § 24). Valija võib nimekirja ära anda muutmata kujul, sellega tähendades, et ta hääletab kandidaatide nimekirja poolt ja on seal ülesloetud kandidaatide järjekorraga nõus. Ta võib aga kandidaatide järjekorda oma äranägemisel muuta, kandidaatide nimede ette vastavad numbrid (1, 2, 3) paigutades (Saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 34, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 32). Valimisedelid sorteeritakse nimekirjade järgi. Peale selle loetakse igale kandidaadile antud hääled, kusjuures esimestele kandidaatidele arvatakse üks hääl, teisele pool häälest ja kolmandale üks kolmandik häälest (Saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 37, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 35). Jgas nimekirjas seatakse kandidaadid saadud häälte arvu järgi ritta. Kandidaadile, kes rohkem hääli saanud, arvatakse nimekirjale antud häälte koguarv, teisele - pool arvust ja kolmandale - üks kolmandik arvust. Niimoodi saadud häälte arvud nimetatakse esialgseteks võrdlusarvudeks. Kui mõni kandidaat on seisnud mitmes nimekirjas, siis arvatakse kõik tema võrdlusarvud kokku ja see summa loetakse tema esialgseks võrdlusarvuks. (Saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 38, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 36). Peale selle seatakse kõik nimekirjade ühenduses seisvad kandidaadid ritta tähendatud võrdlusarvude järgi. Kandidaadile, kelle võrdlusarv kõige suurem, arvatakse kogu arv, teisele pool arvust, kolmandale üks kolmandik arvust, neljandale - üks neljandik jne. Saadud arvud nimetatakse lõpulikkudeks võrdlusarvudeks. Kui mõni kandidaat on seisnud mitmes nimekirjade ühenduses siis arvatakse kõik tema võrdlusarvud kokku ja saadud summa loetakse tema lõpulisteks võrdlusarvuks (Saksa kultuur-nõukogu va-

limise määrus § 39 ja juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 37). Peale selle seatakse kõik valimisringkonnas ülesseatud kandidaadid ritta nende lõpulikkude võrdlusarvude järgi. Valituks loetakse niipalju kõige suuremate võrdlusarvudega kandidaate, kui palju vastavas valimisringkonnas kultuur-nõukogu liikmeid valida (Saksa kultuur-nõukogu määrus § 40, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 38).

Vähemusrahvuse esituskogude valimisviis erineb Soome omast ainult selles, et Soome valimisseaduse järgi võib valija valimisedelil, kus kõik nimekirjad ära toodud, tühjaks jäetud kohal ise kolm kandidaati üles märkida, võttes neid kas valimisedelis sisaldavatest nimekirjadest või väljaspoolt nimekirju. Saksa esimese kultuur-nõukogu valimise peakomitee omas Vabariigi Valitsusele esitatud valimiste määruste kavale juurelisatud seletuskirjas seletab seda kõrvale kaldumist Soome eeskujust^{x)} sellega, et sarnane õigus juba tuntavalt erineb maakonnannõukogu valimisõigusest.

Näitlikult kujuneksid vähemusrahvuste kultuur-nõukogude valimised ja valimise tagajärjed umbes järgmiselt: Oletame, et teatavas valimisringkonnas on esitatud viis nimekirja, neist on liitunud nimekirjad Nr. Nr. 1, 2 ja nimekirjas nr. nr. 3, 4; nimekiri nr. 5 läheb valimistele iseseisvalt. Esimeses nimekirjade ühenduses oleksid järgmised kandidaadid: nimekirja nr. 1 - A, B ja C; nimekirjas nr. 2 - C, A ja D. Teises nimekirjade ühenduses: nimekirjas nr. 3 - E, F, A., ning nimekirjas nr. 4 - F, G, E. Viiendas iseseisvas nimekirjas oleksid: H, B ja F. Oletame,

x) Eesti Vabariik on täiesti omaks võtnud Soome valimissüsteemi 2 augustil 1925 a. Vabariigi Valitsuse poolt vastu võetud "kaubandus-tööstuskoja valimismäärused", Kaubandus-Tööstuskoja juhatuskiri § 25 ja teised (R. T. N 133/134-1925 a.)

et esimeses nimekirjade ühenduses nimekirja nr.1.poolt on hääletanud 328 valijat, kusjuures häali on saanud:

A - 288

B - 204

C - 109 $\frac{1}{3}$.

Nimekirja nr.2 poolt on hääletanud 115 valijate, kusjuures häali on saanud:

C - 52 $\frac{5}{6}$.

A - 96 $\frac{2}{3}$.

D - 61 $\frac{1}{2}$.

Neid arvusi vaadeldes tuleks meelde tuletada esiteks, et iga ühe kandidaadi poolt saadud häälte arv koosneb häälest, mis ta on saanud seistes järjekorras 1., 2. ja 3. kohal, teiseks - et kõikide nimekirjades seisvate kandidaatide poolt saadud häälte kogu arv võrdub nimekirja poolt saadud sedelite arvule kasvatatud $\frac{11}{6}$., sest, nagu eelpool öeldud, on valijal mitte üks hääl, vaid $1 \div \frac{2}{3} \div \frac{1}{3}$.

Selle järele pöörame kandidaatide esialgsete võrdlusarvude väljaarvamisele. Kui kandidaadi poolt saadud häälte arv on mõõduandvaks nimekirja piirides, siis on esialgsetel võrdlusarvudel tähtsus kandidaadi paiga suhtes nimekirjade ühenduses.

Nimekirjas nr.1. oleksid kandidaatide esialgseteks võrdlusarvudeks: A - 328 (nimekirja poolt saadud sedelite kogu arv), B - 164 ($\frac{1}{2}$ koguarvust) ja C - 109 $\frac{1}{3}$ ($\frac{1}{3}$ koguarvust).

Nimekirjas nr.2 oleksid esialgseteks võrdlusarvudeks:

C - 38 $\frac{1}{3}$ (üks kolmandik nimekirja poolt saadud häälest),

A - 115 (kogu arv), D - 57 $\frac{1}{2}$ ($\frac{1}{2}$ sellest arvust).

Selle järgi oleksid esimese nimekirjade ühenduse piirides liitunud nimekirjade kandidaatidel järgmised esialgsed võrdlus arvud: A - 443 328 (nim.nr.1.) \div 115 (nim.nr.2.), B - 164 (nim.nr.1), C - 147 $\frac{2}{3}$ 109 $\frac{1}{3}$ (nim.nr.1.) \div 38 $\frac{1}{3}$

(nim.nr.2) D - $57\frac{1}{2}$ (nim.nr.2.)

Pöörame nüüd teise nimekirjade ühenduse juurde ja oletame, et nimekirja nr.3 poolt on hääletanud 400 valijat, kusjuures on saanud hääli: E - 150

nende lõpulikud F - $245\frac{5}{6}$.

A - 443 A - $337\frac{1}{2}$

Nimekirja nr.4 poolt 120 valijat, kusjuures on saanud hääli:

G - 147 F - 107

D - 110 G - 78

Seades nüüd teise E - 35.

Nimekirjas nr.3 oleksid kandidaatide esialgseteks võrdlusarvudeks: E - $133\frac{1}{3}$ ($\frac{1}{3}$ kogu arvust), F - 200 ($\frac{1}{2}$ kogu arvust) ja A - 400 (nimekirja poolt saadud häälte koguarv).

Nimekirjas nr.4 oleksid kandidaatide esialgseteks võrdlusarvudeks: F - 120 (nimekirja poolt saadud häälte kogu arv)

G - 60 ($\frac{1}{2}$ sellest arvust), E - 40 ($\frac{1}{3}$ sellest arvust). Selle

järgi oleksid teise nimekirjade ühenduse piirides liitunud nimekirjade kandidaatidel järgmised esialgsed võrdlusarvud:

E - $173\frac{1}{3}$ ($133\frac{1}{3}$ nim.nr.3) + 40 (nim.nr.4), F - 320

200 (nim.nr.3) + 120 (nim.nr.4), A - 400 (nim.nr.3), G - 60

(nim.nr.4). Mis puutub nimekirja nr.5, mis iseseisvalt valimistele läks, siis oletame selle poolt on hääletanud 220 valijat, kusjuures on saanud hääli:

H - 191

B - $96\frac{2}{3}$

J - $115\frac{2}{3}$.

Esialgseteks võrdlusarvudeks oleksid H - 220 (kogu arv),

B - $73\frac{1}{3}$ ($\frac{1}{3}$ kogu arvust) ja J - 110 ($\frac{1}{2}$ kogu arvust).

Seades esimese ühenduse kandidaate ritta nende esialgsete võrdlusarvude järgi, saaksime:

A - 443

C - 147 $\frac{2}{3}$

B - 164

D - 57 $\frac{1}{2}$.

Kuid esimese ühenduse poolt on hääletanud 443 valijat 328 (nim.nr.1.) + 115 (nim.nr.2). Seda arvesse võttes, saame nende lõpulikud võrdlusarvud:

A - 443 (ühenduse poolt saadud häälte kogu arv)

B - 221 $\frac{1}{2}$ (pool sellest arvust)C - 147 $\frac{2}{3}$ (ükskolmandik sellest arvust)D - 110 $\frac{3}{4}$ ($\frac{1}{4}$ sellest arvust).

Seades nüüd teise ühenduse kandidaatenritta nende esialgsete võrdlusarvude järgi saaksime:

A - 400

E - 173 $\frac{1}{3}$.

F - 320

G - 60.

Kuid teise nimekirjade ühenduse poolt on hääletanud 520 400 (nim.nr.3) + 120 (nim.nr.4) valijat. Nende lõpulik võrdlusarv oleks järelilikult:

A - 520 (ühenduse poolt saadud kogu arv)

F - 260 ($\frac{1}{2}$ sellest arvust)E - 173 $\frac{1}{3}$ ($\frac{1}{3}$ sellest arvust)G - 130 ($\frac{1}{4}$ sellest arvust)

Nimekirjas nr.5 oleksid esialgsed võrdlusarvud ka ühtlasi lõpulikud võrdlusarvud:

H - 191, J - 115 $\frac{2}{3}$, B - 96 $\frac{2}{3}$.

Et kandidaat A figureeris esimeses nimekirjade ühenduses, kus tema lõpulik võrdlusarv 443 ja teises nimekirjade ühenduses kus tema lõpulik võrdlusarv 520, siis võetakse need arvud kokku; saadud arv 963 ongi tema lõpulik võrdlusarv. Samuti arvatakse kokku kandidaat B esimeses nimekirjade ühenduses ja nimekiri nr.5 saadud lõpulikud võrdlusarvud ja nii saab B lõpulikuks võrdlusarvuks 318 $\frac{1}{6}$.

Nüüd seame kandidaate nende lõpulikkude võrdlusarvude järgi ritta ja saame:

A - 963	H - 191.	G - 130.
B - 318 $1/6$.	E - 173 $1/3$.	J - 115 $2/3$.
F - 260.	C - 147 $2/3$.	D - 110 $3/4$.

Valituks loetakse niipalju kõige suuremate võrdlusarvudega kandidaate, kui palju vastavas valimisringkonnas on valida liikmeid.

Mis puutub vähemusrahvuste kultuur-nõukogude valimiste vormilisse külge, siis on see võimalikult sarnastatud maakonna-nõukogude valimistele. Sellele otsusele jõuame kui võrdleme vastavaid paragrahve maakonna-nõukogu valimise seaduses vastava paragrahvidega saksa ja juudi vähemusrahvuste kultuur-nõukogu valimise määrustes.

III.

On vähemusrahvuse kultuur-nõukogu valimised kord läbi, valimise tagajärjed välja arvatud, siis on esimese kultuur-nõukogu valimise peakomiteel järgmine ülesanne kindlaks teha, kas on vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse § 25 nõutav valijate arv (s.o. vähemalt 50%) valimistest osa võtnud. Juhusel kui vähem kui pooled vastava vähemusrahvuse valimisnimekirjades seisvatest kodanikkudest valimistest osa võtnud jääb kultuur-nõukogu kokku kutsumata ja vähemusrahvus võib alles kolme aasta möödumisel uuesti vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse vastava sooviavaldusega esineda. (vhr.k.o.s. § 25, saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 45 märkus, juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 40 märkus). Kui aga valimistest enam kui 50% hääleõiguslikest osa võtnud, kutsub peakomitee esimees hiljemalt kahe nädala jooksul pärast valimiste tagajärgede väljakuulutamist kultuur-nõukogu kokku, avab selle ja juhatab kuni

juhatuse valimiseni, mille järgi peakomitee kohused lõpevad (vhr.k.o.s. § 26). Kultuur-nõukogu otsustab kõige pealt kas ta tahab kultuur-omavalitsust teostama hakata vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse ja viimase põhjal Vabariigi Valitsuse poolt antud määruste alustel. Juhtumisel, kui kultuur-nõukogu liigete seadusliku arvu kahe kolmandiku enamusega on otsustatud kultuur-omavalitsust teosta, kuulutab Vabariigi Valitsus kultuur-nõukogu sellekohase teadaande kättesaamisel kahe nädala jooksul vastava vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse tegevuse avatuks.^{x)} Kui aga tähendatud otsus vastu võetud vähema enamusega või otsustatud loobuda kultuur-omavalitsuse teostamisest, läheb kultuur-nõukogu laiali ning vähemusrahvus võib alles kolme aasta möödumisel uuesti eelpool tähendatud teadaandega esineda (vhr.k.o.s. § 27).

Nagu ülal ettetoodust näeme, tuleb vähemusrahvusel, kes omale kultuur-omavalitsust ellu kutsuda soovib, kolm korda sellekohast tahtmist kinnitada: esimene kord sellega, et vähemalt 50% vastavast vähemusrahvuse üldarvust ennast valimise nimekirjadesse registreerivad, teiseks sellega, et vähemalt 50% valimistest osa võtavad ja kolmandaks sellega, et kultuur-nõukogu kokku tulles kõige pealt 2/3 enamusega otsustab kas ta tahab kultuur-omavalitsust teostama hakata või mitte. Tekkib küsimus, milleks sarnaseid eeldusi kultuur-omavalitsuse ellukutsumiseks hõutakse, milleks need tarvilikud. Selle küsimuse peale olen juba osalt üksikult nende eelduste juures peatades, vastanud. Siin tahan teha seda üldiselt.

Ülalnimetud vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse ellukutsumiseks tarvilikkude eelduste otstarb on selge, kui meie silmas peame neid ülesandeid, mis vähemusrahvusel uue kultuur-

x) Saksa vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse tegevus

kuulutati avatuks 4 novembril 1925 a.

omavalitsuse ellukutsumisega täita tulevad. Nimelt, kultuur-omavalitsuse ellukutsumisega pannakse vähemusrahvuse peale tähtsad riikliku iseloomuga ülesanded, see on - antakse nende korraldada oma rahvuse terve kultuurelu. Et nende ülesannete täitmine hea tagajärgedega sündida võiks ja õigustatud oleks, et vähemusrahvus nad üksmeelselt ja täie vastutustundega täitma saab, selleks peavad riigil teatavad kindlustused olema. Neid kindlustusi annab vähemusrahvus ülalnimetatud eelduste täitmisega.

K o k k u v õ t e. Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsus on Eesti õigustatud ellu kutsuma kõik Eesti elavad vähemusrahvused kelle üldarv mitte vähem kui kolm tuhat. Soovib mõni ülal tähen- datud tingimusele vastav vähemusrahvus kultuur-omavalitsust teostama hakata, pöörab ta vastava sooviavaldusega oma rahva esitajate või kultuur-organisatsiooni kaudu Vabariigi Valitsuse poole; ühtlasi esitades kinnitamiseks peakomitee esimehe kandä- daadi, kes vastavasse vähemusrahvusesse kuuluma peab. Vastab see teadaanne seaduslikkudele nõuetele, siis kutsub Vabariigi Valit- sus ellu valimise peakomitee ja kohustab kahe nädala jooksul teadaande kättesaamise päevast arvates vastava määrusega omava- litsuse asutusi vastava vähemusrahvuse hääleõiguslike kodan- nikkude nimekirju kokkuseadma ühe kuu jooksul vastava eeskirja kättesaamisest arvates. Omavalitsuse asutused seavad esimese kultuur-nõukogu valimisnimekirja selle tähtaja jooksul kokku ja panevad peale selle nimekirju oma ruumes üldiseks järel- vaatamiseks kahe kuu peale välja. Kõigil nimekirja kantud koda- nikkudel on õigus end selle tähtaja jooksul nimekirjast kustutada lasta; ja nimekirjast välja jäänud hääleõiguslike kodanik- kudel on õigus ennast nimekirja üles võtta. Vabariigi Valitsusel ja valimise peakomitee esimehel on õigus oma esitajaid nimetada kohalikkudesse omavalitsustesse, kes nimekirju kokku seavad. On tarvilik arv (50%) vähemusrahvuse kodanikka ennast kultuur- omavalitsuse ellukutsumiseks kahekuulisel tähtajal registreerida

lasknud, kuulutab valimise peakomitee valimised välja ja korraldab valimisi. Valimised toimetatakse valimisringkondade järele üldise, ühetaolise, otsekohese ja salajase hääletamisviisi ning proportsionaalsuse põhimõtete alusel. On valimistest nõutav arv (vähemalt 50%) hääleõiguslikest vähemusrahvuse kodanikkudest osa võtnud, kutsub peakomitee esimees kultuur-nõukogu kokku. Kultuur-nõukogu kui vähemusrahvuse esituskogu peale valimisi kokku astudes, otsustab, kas ta tahab oma rahvuse jaoks uut omavalitsust ellukutsuda või mitte. Alles jaatava kõige liigete 2/3 enamusega tehtud otsuse korral kuulutab Vabariigi Valitsus kultuur-omavalitsuse tegevuse avatuks. Sellega on siis kultuur-omavalitsus ellukutsutud ja antakse tema korraldada oma rahvuse terve kultuur-elu.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste tegutsemise alused ja võimupiirid.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse asutused on juriidilisest küljest samasugused avalikõiguslikud riiklike ülesandeid teostavad asutused nagu seda on meie maaomavalitsused. Oma vormi poolest on kultuur-omavalitsuse asutused kohandatud meie maakonna omavalitsusele, sellepärast maksavad maaomavalitsuste kohta maksvad põhimõtted selsamal määral ka vähemusrahvuste kultuur-omavalitsusasutuste loomisel ja tegevuse organiseerimisel. Seda kõigepealt nende asutuste ehituse ja võimkonna kui ka vahekorra asiust teiste riigiasutustega, eriti aga Vabariigi Valitsusega.

See alusmõte on määratud vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse § 1, kus üksikasjaliselt ühes loetud need alused millele vähemusrahvuste kultuur-omavalitsused rajatakse, nimelt:

1) 22. juuni 1917 a. omavalitsuse elluviimise seaduse lisa §§ 5., 11., 13 ja 14. Need paragrahvid käsivad järgmisi küsimusi:

§ 5 räägib omavalitsuste õigusest igasugustesse juriidilistesse tehingutesse astuda ja õigusest tsiviilasjus kohtus esineda selles korras, mis on ette nähtud riiklikude asutuste kohta^{x)}.

§ 11: "Omavalitsused tegutsevad oma tegevuse piirkonnas iseseisvalt"^{xx)}

§ 13. Käsib administratiiv kaebuste korda omavalitsuste seadusvastase tegutsemise kohta.

§ 14. - Omavalitsuse ametnikud kannavad vastutust riigiametnikkudega ühel alusel.

2) Eesti maanõukogu poolt 10. augustil 1917 a. vastuvõetud maakonna nõukogude kodukord. Nimetatud kodukord näeb oma neljakümneseitsmes paragrahvis ette maakonna-nõukogu avamise, sisemise korralduse, asjaajamise, samuti ka maakonnavalitsuse korralduse ja asjaajamise.

3) 1919 a. omavalitsuse ajutine järelvalve seadus näeb ette riiklist järelvalve korda.

Sellega omavad vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse asutused just nagu maakonna-omavalitsusasutused juriidilise isiku õigused, oma organide korraldamise ja ametnikkude valimiseõigused, samuti omavad omavalitsuste asutuste õigused kohtuasjaajamises; nad on, kui avalikõiguslised asutused, tempelmaksust vabastatud, neil on õigus kantseleimaksu võtta, õigus omal peetaval tarvitada Vabariigi vappi jne.^{xxx)}

x) Analoogilise sisuga paragrahvi leiame ka juba Vhr.k.o.k.m. § 2.

xx) Selle paragrahvi mõtte on üle võetud Vhr.k.o.k.m. § 3.

xxx) Vhr.k.o.k.m. § 2, 3, 4, 5 ja 6.

Sel korral, kui ülalnimetatud omavalitsuse seadusi täiendatakse või muudetakse, hakkavad need täiendused ja muudatused maksma vastavates osades ka vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse kohta; vastavates osades sellepärast, et muudatused võivad puudutada ka niisuguseid õiguslikke norme, mille vastav muutmine vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste suhtes, nende iseäraliku iseloomu järele, tarvilik pole.

Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seadus § 3 põhjal on kultuur-omavalitsusel õigus oma ülesannete piirides oma liigetele sundmäärusi välja anda samas korras nagu seda omavalitsusasutusedki.^{x)}

Peatades kultuur-omavalitsuse asutuste ja Vabariigi Valitsuse vahekorra juures, on viimane just nii nagu teiste omavalitsuste suhtes, samuti ka vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuste suhtes järelvalve asutus. Erand sellest põhimõttest on ainult Vabariigi Valitsuse õigus kultuur-omavalitsust laiali saata. Kultuur-omavalitsuse tegevuse järelvalve kuulub siseministrile^{xx)} ja avaldub selles, et siseministril on õigus kõigi kultuur-omavalitsusasutuste asjaajamist igal ajal kontrollida, neilt pärida seletusi ja nõuda asjasse puutuvaid dokumente; nõuda, et kultuur-omavalitsuse koosoleku protokollid või nende ärakirjad saadetakse siseministrile seitsme päeva jooksul ja, et kultuur-omavalitsuse poolt välja antud sundmäärused saadetakse siseministri kaudu "Riigi Teatajasse" avaldamiseks.^{xxx)}

x) See kord on ette nähtud omavalitsuse elluviimise seaduse lisa

§ 7 (Seadluste ja valitsuse korralduste kogu NR.173 28. juulist 1917 a. art. 953)

xx) Omavalitsuse ajutine järelvalve seadus § 3 ja Vhr. k. o. k. m. § 59.

xxx) Omavalitsuse ajutise järelvalve seadus § 4, Vhr. k. o. k. m. § 60.

Nagu Eesti põhiseaduse § 21 juba määranud, kuulub vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse võimkonda oma rahvuse kultuurhuvide eest hoolitsemine. Siia kuulub esimeses järjekorras vastava vähemusrahvuse emakeelsete avalikkude ja eraõppeasutuste organiseerimine, valitsemine ja järelvalve.^{x)}

Seni kui ei ole veel vastava vähemusrahvuse kultuur-omavalitsused ellu kutsutud astub ja peab üleval vähemusrahvuste koole riik ehk omavalitsus, kui leidub vähemalt kakskümmend õpilast iga klassi kohta.^{xx)}

Kõik vähemusrahvuste avalikud koolid on riigi ehk kohaliku omavalitsuse üleval pidada ja kuuluvad nende organiseerimise ja valitsemise alla; vähemusrahvuste eraõppeasutuste valitsemine ja organiseerimine erakoolide seaduse puudusel teostatakse peamiselt järelvalve korras.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse tegevuse avamise ajal olemasolevad vähemusrahvuste emakeelsed avalikud koolid, samuti ka erakoolid antakse vastava rahvuse kultuur-omavalitsusele üle, nende koolide iseloomu ja õiguste alalhoidmisega. Uhes koolidega antakse üle ka seaduses ette nähtud õigused, mis seni vähemusrahvuste avalikkude ja erakoolide kohta kohalikel omavalitsustel olid. Linna või maakonna koolivalitsuse asemele astub vastava vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse koolivalitsus.

Kultuur-omavalitsuse koolinõukogul on haridusministeeriumi suhtes ja kultuur-omavalitsuse piirides sama ametlik seis, nagu kohalikkude omavalitsuste koolinõunikkudel.

Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsusele alluvad kõik

x) Vhr. k. o. s. § 2 p. a.

xx) Avalikkude algkoolide seadus § 1. § 5. Avalikkude keskkoolide seadus § 9.

vastava vähemusrahvuse emakeelsed koolid, põhiseaduse § 12 ja kooliseaduste^{x)} mõttes, mitte aga ühe teatava vähemusrahvuse õppekeelega koolid, mis mõne teisest rahvusest õpilaste jaoks sisse seatud.

Nimetatud koolide, üleandmisega vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse korraldamisele, valitsemisele, või järelvalvele, langevad ära riigi ja kohalikkude omavalitsuste pealt kohustused korraldada vähemusrahvuste kooli asju^{xx)} ja riik ei ole kohustatud vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse asutuste kõrvale veel teisi asutusi, mis samasuguseid ülesandeid täidaks ellu kutsuma. Riigi võimkonda jääb aga edasi üldine juhtimine, korraldustegemine ja järelvalve nende asutuste üle.

Nii saab siis vähemusrahvustele nende kultuurelu tähtsam osa, oma kooli ühine korraldamine võimaldatud. Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsus tunneb ju kõige paremini oma rahvust ja selle nõudeid. Siin on talle siis võimalus antud oma rahvuse huvide ja iseloomu kohaseid kooli tüüpe luua, oma õpetajaid ise valida, kohaseid õppekavasid kokku seada, õppeaineid jagada ja üldse koolide sisemist elu oma iseloomule vastavalt korraldada. Kõige selle juures on nad kohustatud riigi vastavatest üldseadustest kinni pidama. Nii tuleb silmas pidada, et bestis üldine koolisundus kõigi riigikodanikkude kohta läbi viidud, see on maksev ka vähemusrahvuste kohta, sellepärast tuleb neis kooli klassides mis koolisunduse põhjal lõpetada tulevad, seda õpesihti kätte saada, mida riik nõuab. Uhtlasi on kultuur-omavalitsuse asutused kohustatud oma vähemusrahvuse laste koolikohustuse täitmise üle valvama.

Et kõik riigikodanikud peavad riigikeelt tundma, sellepärast

x) Avalikkude algkoolide seadus. Avalikkude keskkoolide seadus.

xx) Vhr. k. o. s. § 7.

peavad ka vähemusrahvuste koolid oma kasvandikkudele riigikeelt õpetama esimese vööra keelena.^{x)}

Et need nõuded täitmist leiaksid selleks on riigil järelvalve õigus.

Peale oma rahvuse koolide, kuulub vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse asutuste ülesannete hulka veel muude kultuur-ülesannete eest hoolitsemine ning selleks ellukutsutud asutuste ja ettevõtete valitsemine, väljaspool kooli^{xx)}, nagu raamatukogud, teatrid, muuseumid jne.

Eesti põhiseaduse § 21 järele peaks kultuur-omavalitsuste ülesannete hulka kuuluma ka oma vähemusrahvuse hoolekande huvide eest hoolitsemine, kuid selle küsimuse lahendamine on vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduses jäetud eriseaduse lahendada, missugune aga seni välja andmata.

Oma ülesannete täitmiseks saab kultuur-omavalitsus tarvilikud summad riigilt ja omavalitsustelt, kui need kulud viimaste kanda olnud. Nimelt rajatakse vähemusrahvuste avalikkude koolide võrk vastavalt kultuur-omavalitsuse varanduslikule alusele^{xxx)} ja töötatakse välja kokkuleppel kohalikkude omavalitsustega ning kinnitatakse haridusministri ettepanekul Vabariigi Valitsuse poolt. Kui aga kokkulepet ei saada, otsustab asja lõplikult Vabariigi Valitsus.

Avalikkude koolide avamise või vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse asutustele üleandmise puhul kinnitab Vabariigi Valitsus koolide ülevalpidamiseks määratud summad ja muud

x) Avalikkude keskkoolide seadus § 28. Märkus. I.

xx) Vhr. k. o. s. § 2 p. b.

xxx) Vhr. k. o. s. § 6.

kohustused^{x)}, mis kohalikkude omavalitsuse asutuste kanda jäävad, kui koolid mitme kohaliku omavalitsuse piirides elavate vähemusrahvuste liigete tarvis asutatakse, võivad tähendatud omavalitsused ühineda kulude katmiseks. Kui omavalitsused kokku ei lepi, määrab iga omavalitsuse kanda tuleva osa valdade vahel maakonnaavalitsus, maakondade ja linnade vahel - Vabariigi Valitsus.^{xx)}

Lisaks riigi ja omavalitsussummadele on kultuur-omavalitsusel õigus võtta oma liigetelt maksu, mille suuruse lõpulik äramääramine Vabariigi Valitsuse poolt sünnib, peale selle võib ta veel kasutada annetusi, korjandusi, sihtvarandusi, parandusi ja sissetulekuid oma varandustest või ettevõtetest.^{ix)}

Seisukorrast välja minnes, et vähemusrahvuste koolide ülevõtmise korral kultuur-omavalitsuse poolt, senini riigi ja kohalikkude omavalitsuste peal lasunud rahalised kohustused edasi püsima jäävad, on loogiline järeldus, et ka vähemusrahvusesse kuuluvate kodanikkude kanda jäävad täies ulatuses kõik senised üldkui ka rahalised kohustused riigi ja kohalikkude omavalitsuste

x) Seni on meil ainult saksa vähemusrahvus kultuur-omavalitsust teostanud. Haridusministeerium andiski 1. jaanuaril 1926 a. saksa erakoolid nende kultuur-omavalitsusele üle. Kohalikkude kesks- ja algkoolide üleandmine on praegu teostamisel. Kulude küsimus on toonud koolide üleandmisesse viivitusi, sest seni ei ole Vabariigi Valitsuse poolt välja antud vahekordi selgitav määrus.

xx) Vhr. k. o. s. § 4.

xxx) Vhr. k. o. s. § 6 p. b. e.

vastu, vastasel korral oleksid vähemusrahvused eeaõigustatud
 se isukorras^{x)}

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse orgaanid.

Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse orgaanideks on:
 kultuur-nõukogu, kultuur-valitsus ja kohalikud kultuur-hoole-
 kogud. Nendest on kahe esimese asukohaks Vabariigi pealinn, kuna
 kultuur-hoolekogude asukohaks on vastava maakonna linn, ehk
 kui kultuur-hoolekogu on ühine mitme maakonna kohta, millest
 veel allpool, siis määrab kultuur-hoolekogu asukoha kindlaks
 kultuur-nõukogu.^{xx)}

Missugune nende orgaanide koosseis, volituste kestvus,
 tegevus, mis vahekorras nad üksteisega jne., seda tahan selgitada
 peatades üksikult iga juures alljärgnevais ridades.

Kõige tähtsam vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse orgaan
 on k u l t u u r - n õ u k o g u. Nagu ülal juba nägime, valitak-
 se kultuur-nõukogu vastava vähemusrahvuse hääleõiguslike
 kodanikkude poolt, järjekulult kujutab enesest vastava vähemus-
 rahvuse esituskogu. Kultuur-nõukogu liigete arv ei või olla
 vähem kui 20 ja mitte rohkem kui 60. Nende arvu nagu meie juba
 nägime määrab esimese kultuur-nõukogu jaoks kindlaks valimise
 peakomitee Vabariigi Valitsuse kinnitusel, kuna järgmiste kul-
 tuur-nõukogude koosseis kindlaks määratakse kultuur-nõukogu
 poolt, enne nende volituste lõppu.

Kultuur-nõukogu volitused kestavad, kui ta mitte varem
 Vabariigi Valitsuse poolt laiali ei saadeta, võimise ei otsusta

x) Vhr. k. o. s. § 12.

xx) Vhr. k. o. s. § 5, Vhr. k. o. k. m. § 12 ja Juhtnõörid vhr. k. o.

k. hoolekogude tegevuse kohta § 1.

oma tegevust varem lõpetada, k o l m a a s t a t, just nagu Riigikogu ja omavalitsuste esituskogudki Eestis^{x)}.

Oma ametikohuste täitmise eest võivad kultuur-nõukogu liikmed tasu saada, kultuur-nõukogu sellekohase otsuse järel^{xx)}.

Kultuur-nõukogu liikmed ei või kultuur-valitsuse ametnikkudeks olla ega kultuur-valitsusega lepinguid teha, see kitsendus maksab ka nende perekonnaliigete kohta. Erandid sellest võib kultuur-nõukogu 2/3 häälteenamusega lubada.^{xxx)} Kui kultuur-nõukogu liige ilma mõjuvate põhjusteta kolmest koosolekust järgimööda ei ole osa võtnud, arvatakse ta nõukogu liigete hulgast lahkunuks, või kui keegi kultuur-nõukogu liige kaotab oma valimisõiguse, lahkub surma käbi või paneb ise maha oma volituse, siis astub tema asemele kõige suurema lõpuliku võrdlusarvuga kandidaat sellest nimekirjast, mille järel lahkuja kultuur-nõukogu liikmeks eli valitud.

Kui tähendatud nimekirjas kandidaate enam ei leidu, siis astub lahkuja asemele kõige suurema lõpuliku võrdlusarvuga kandidaat sellest nimekirjade ühendusest, kuhu kuulus lõppenud nimekiri; kui aga ka selles nimekirjade ühenduses enam kandidaate ei leidu, siis astub lahkuja asemele kõige suurema lõpuliku võrdlusarvuga kandidaat samast valimisringkonnast üldse. On aga kultuur-nõukogu liige üles seatud mitmes kandidaatide nimekirjas, siis loetakse ta valituks selle nimekirja järel, kus tema esialgne võrdlusarv kõige suurem^{xxxx)}.

Kultuur-nõukogu on oma võimkonna piirides kultuur-omavalitsuse m ä ä r a v a k s o r g a a n i k s. Tema otsustamise alla käivad kõik kultuur-omavalitsusesse puutuvad küsi-

x) Vhr.k.o.s. §§ 22, 24 ja vhr.k.o.k.m. § 13.

xx) Vhr.k.o.k.m. § 15.

xxx) Vhr.k.o.k.m. § 16. Maakonnannõukogu kodukord § 27. sisaldab

maakonnannõukogu liigete kohta samasugust nõudmist.

xxxx) Vhr.k.o.k.m. § 17, saksa kultuur-nõukogu valimisemäärus

mused, täidesaatvate orgaanide - kultuur-valitsuse, kultuur-hoolekogu-valimine ja nende tegevuse üle valvamine.²⁾

Kultuur-valitsuse ja kohalikkude kultuur-hoolekogude tegevuse ja asjaajamise revideerimiseks valib kultuur-nõukogu oma liigete hulgast revisjoni komisjoni.^{x)}

Oma võimupiiri kuuluvatel aladel on kultuur-nõukogul õigus sundmäärusi välja anda, mis on kohustatavad kõikidele kultuur-omavalitsuse liigetele. Need sundmäärused ei tohi aga vastolus seista maksvate seaduste ja määrustega.^{xx)} Edasi annab kultuur-nõukogu tarviduse järele sellekohaseid juhtnõore kultuur-valitsuse sise- ja asjaajamise ja kultuur-omavalitsuse rahade ja varanduse valitsemise kohta.^{xxx)} Kultuur-nõukogu koosolekud on järjekorralised ja erakorralised. Esimest liiki koosolekuid peetakse vähemalt kord iga aasta.

Erakorralisi koosolekuid kutsutakse kokku kultuur-valitsuse poolt kas enese algatusel, või 1/3 nõukogu liigete, või revisjoni komisjoni kirjalikul nõudmisel. Kahel viimasel juhtumisel tuleb nõukogu kokku kutsuda mitte hiljem kui kahe nädala jooksul. Need ja teised vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse korralduse määruse paragrahvid, mis kultuur-nõukogu koosoleku korra kohta käivad, ei lähe lahku teiste sarnaste organisatsioonide harilikult tarvitatavatatest määrustest.

Koosolek on otsusevõimeline kui vähemalt 1/2 nõukogu liigetest

§ 52 ja juudi kultuur-nõukogu valimisemäärus § 49. Sama sisaldab ka maakonnannõukogu kodukord § 25. maakonnannõukogu liigete kohta.

x) Vhr. k. o. k. m. § 40.

korra § 29.

2) Vhr. k. o. k. m. § 42 on täiesti analoogiline maakonnannõukogu kodu-

xx) Vhr. k. o. k. m. § 41.

xxx) Vhr. k. o. k. m. § 57.

koos on. Otsused tehakse harilikult liht häälteenamusega. 2/3 hääle kultuur-nõukogu liigete seaduslikust arvust on tarvilik: 1) kultuur-omavalitsuse teostamiseks^{x)}, 2) kultuur omavalitsuse lõpetamiseks^{xx)} ja 3) kultuur omavalitsuses ametisolevate isikute kohtulikule vastutusele võtmiseks.

Uksikute küsimuste esialgseks läbiarutamiseks võib kultuur-nõukogu oma liigetest komisjoni moodustada.^{xxx)}

Kultuur-nõukogu täidesaatvaks organiks on k ü l t u u r - v a l i t s u s^{xxxx)}. Kultuur-valitsuse moodustavad vähemalt kolm kultuur-nõukogu poolt esimesel järjekorralisel koosolekul valitud liiget, keda võib valida ka väljaspoolt kultuur-nõukogu koosseisu, kuid hääleõiguslikest kultuur-omavalitsuse liigetest. Kultuur-valitsuse liigetena on neil s.o. väljaspool kultuur-nõukogu liigete koosseisu valituil, kultuur-nõukogu koosolekutel ainult sõna õigus^{xxxxx)}.

Kultuur-valitsuse liikmed valitakse kultuur-nõukogu volituste kestvuse aja peale.<sup>xxx
xxx)</sup>

Kultuur-nõukogu laialisaatmise korral täidab kultuur-valitsus oma kohuseid kuni uue kultuur-nõukogu poolt valitud kultuur-valitsuse ametisse astumiseni.^{xxxxxxx)}

Kultuur-valitsuse liigetest valib kultuur-nõukogu kultuur-

x) Vhr. k. o. s. § 27.

xx) Kultuur omavalitsuse seadus § 15 p. 1.

xxx) Vhr. k. o. k. m. § 35.

xxxx) Vhr. k. o. k. m. § 42, on täiesti analoogiline maakonnanõukogu kodukorra § 29.

xxxxx) Vhr. k. o. k. m. § 43, 44.

xxxxxx) Analoogiline maakonnanõukogu kodukorra § 32.

xxxxxxx) Vhr. k. o. k. m. § 45.

välitsuse esimehe ja tema abi.^{x)} Kultuur-valitsuse liigete amet on auamet, kuid kultuur-nõukogu otsusel võib ka kultuur-valitsuse liigetele määrata töötasu^{xx)}. Kultuur-valitsuse tegevuseks on: 1) kultuur-nõukogu otsuste täitmine; 2) kultuur-nõukogu erakorraliste koosolekute kokkukutsumine;^{xxx)} 3) kultuur-nõukogu koosoleku päevakorra kokkuseadmine;^{xxxx)} 4) kultuur-valitsuse ametnikkude ametisse nimetamine ja vabastamine;^{xxxxx)} 5) kultuur-omavalitsuse esitamine (läbikäimises valitsuse-, kohtu-, omavalitsuse- või muude asutuste ja isikutega)^{xxxxxx)}; 6) kultuur-valitsuse esimehe kaudu järeelvalve oma- ja alluvate asutuste s.o. kohalikkude kultuur-hoolekogude asjaajamise ja selle seaduslikkuse^{xxxxxxx)} üle; 7) eelarve kokkuseadmine, -täitmine, rahaliste väljaminekute kohta aruande^{xxxxx)} esitamine; 8) üldise rahvusnimekirja pidamine ja vähemalt kord aastas nende revideerimine^{xxxxxx)}.

Kultuur-valitsuse asjaajamist võib tarviduse järele jaotada osakondadeks. Osakondade juhatajateks on siis kultuur-valitsuse liikmed.^{xxxxxx)}

Jooksvate asjadeajamiseks peab kultuur-valitsus mitte vähem kui kord kuus järjekorralisi koosolekuid.

x) Vhr.k.o.k.m. § 46.

xx) Vhr.k.o.k.m. § 53.

xxx) Vhr.k.o.k.m. § 22.

xxxx) Vhr.k.o.k.m. § 26, 27.

xxxxx) Vhr.k.o.k.m. § 48 ja vhr.k.o.k.-nad t.k. § 4.

xxxxxx) Vhr.k.o.k.m. § 55.

xxxxxxx) Vhr.k.o.k.m. § 56 ja J.vhr.k.h.teg. § 10, 11.

xxxxxxx) Vhr.k.o.k.m. § 58.

xxxxxxx) Rahvusnimekirjade pidamise määrus § 1, 2, 13.

xxxxxxxx) Vhr.k.o.k.m. § 47.

xxxxxxxx) Vhr.k.o.k.m. § 49.

Juhustel, kui asja kiiruse pärast võimalik ei ole kultuur-valitsuse otsust ära oodata, on kultuur-valitsuse esimehel või vastaval osakonna juhatajal õigus asju oma vastutusel ära otsustada ja seda kultuur-valitsusele lähemal koosolekul kinnitamiseks või lõpulist otsustamiseks ette kanda.

Koosoleku korrast kõnelevad veel edasi "Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse korralduse määrus" § 50, 51, 52; et see kord täiesti analoogiline on maakonnavalitsuse koosoleku korraga (Maakonnakooskogu kodukord § 39, 40, 44), siis ei peatu määrdelle juures enam pikemalt.

Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse täidesaatevateks organideks koha peal on k u l t u u r - h o o l e k o g u d. Neid kutsutakse ellu tarvilikkuse järele kultuur-nõukogu. Kohalikuks hoolekogu tegevuspiirkonnaks on maakond ühes linnadega. Vabariigi Valitsuse kinnitusel võib ellu kutsuda ka ühine kultuur-hoolekogu mitme maakonna jaoks.¹⁾ Kultuur-hoolekogu asukohaks on vastava maakonna linn. Kui kultuur-hoolekogu on ühine mitme maakonna jaoks, siis määrab kultuur-hoolekogu asukoha kultuur-nõukogu.

Kultuur-hoolekogu, kui kollektiivne asutus, seisab koos vähemalt kolmest liikmest, ja moodustatakse selle tegevuspiirkonnast valitud kultuur-nõukogu liikmetest. Kuna aga tegelikult mõned kultuur-hoolekogu tegevuspiirkonnad ainult ühe või kahe isiku läbi kultuur-nõukogus esitatud on, siis võib kultuur-nõukogu neis kultuur-hoolekogu tegevuspiirkondades, kust valitud kultuur-nõukogu liikete arv on vähem kui kolm, kultuur-hoolekogu liikete koosseisu täiendada kuni tähendatud arvuni kultuur-hoolekogu tegevuspiirkonnas elavate kultuur-omavalitsuse hääleõiguslike liikete hulgast.²⁾ Kultuur-hoo-

1) Vhr.k.o.s. § 5.

2) Vhr.k.o.k.m. § 37 ja Vhr.k.o.k.m. § 37. täiendamise määrus.

lekogu esitajaks on kultuur-hoolekogu esimees või juhatus, kui see on valitud. Juhatus koosneb esimehest, tema abist ja sekretärist. Kultuur-hoolekogu liikme, esimehe või juhatusliikme amet on auamet.¹⁾

Kultuur-hoolekogu tegevuseks²⁾ on kohalikkude küsimuste lahendamine ja korraldamine nagu, oma tegevuspiirkonnas elavate kultuur-omavalitsuse liigete nimekirjapidamine; oma vähemusrahvuse koolisunduse täitmise üle valvamine; kui kultuur-nõukogu on otsustanud maksusi oma liigete peale panna, siis selle otsuse täitmine; valijate nimekirjade kokkuseadmine³⁾; oma eelarvete väljatöötamine, kulude ja tegevuse kohta aruannete esitamine jne.

Vähemusrahvusele on õigus jäetud kultuur-omavalitsuse tegevust lõpetada kultuur-nõukogu sellekohase otsusega, mis tehtud 2/3 häälteenamusega. Samuti peab kultuur-omavalitsus oma tegevuse lõpetama kui vähemusrahvuse arv langeb alla 3000 või kui rahvusnimekirjas seisvate täisealiste kodanikkude arv langeb alla poole viimasel rahvalugemisel kindlaks tehtud täisealiste vastava vähemusrahvuse liigete üldarvust⁴⁾. Tegevuse lõpetamine ülal ettenähtud juhtumistel sünnib Vabariigi Valitsuse poolt iga üksiku juhtumise kohta antud vastavate määruste järgi⁵⁾. Nagu meie ülal nägime täidavad omavalitsusasutused riiklikke ülesandeid, sellepärast on riigil õigus, ühtlasi kohustus selle järele valvata, et need asutused oma ülesandeid korralikult täidaksid. Kui aga Vabariigi Valitsus näeb, et nad seda ei tee, näiteks, et koolid oma ülesannetele ei vasta, et lapsed

1) Juhtnõörid kultuur-hoolekogu tegevuse kohta § 2, 3.

2) Vhr. k. o. s. § 5. Vhr. k. o. k. m. § 36.

3) Saksa kultuur-nõukogu valimise määrus § 14; juudi kultuur-nõukogu valimise määrus § 12.

4) Vhr. k. o. s. § 15.

5) Vhr. k. o. k. m. § 65.

haridust ei saa ja et nad vaeste eest hoolt ei kannu, siis on Vabariigi Valitsuse kohus kultuur-nõukogu laiali saata. Sarnasel juhusel viiakse uued valimised lõpule kolme kuu jooksul laialisaatmise päevast arvates. Vahepeal jätkavad aga kultuur-nõukogu täidesaatvad organid kultuur-valitsus ja kultuur-hoolekogu oma kohustuste täitmist¹⁾.

Rahvusnimekiri ja kodanikkude alluvus vähemusrahvuste kultuur-omavalitsusele.

Nagu nägime on vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse organid kultuur-valitsus ja kultuur-hoolekogu kohustatud rahvusnimekirja pidama. Milleks seda tarvis? Rahvusnimekirja pidamise tarvidust põhjendab Dr. Spindler oma broshüüris: "Rahvusline kultuuriline autonoomia" (1922 a.) järgmiselt: "Teoorias ei oleks rahvuskataster küll mitte conditio sine qua non, kuid praktiliselt läbiviidav oleks rahvusorganisatsioon küll ainult siis, kui tema oma liigete nimekirja sisse seab. Kuidas võiks kuidu kindlaks teha kel vähemusrahvuste asutustesse valimisõigus on? Kuidas võiks vähemusrahvuse liigete maksukohustust reguleerida? Kuidas võiks kindlaks teha, kel õigus on vähemusrahvuste ühenduste kultuurilistest ja hoolekandeesutustest osa saada? See oleks tegelikus elus vist küll võimata läbi viia, kui rahvuskatastri ei ole". Vähemusrahvuste rahvusnimekiri on kultuur-omavalitsuse organisatsioonis hädasti tarvilik ja tähtis just ülal ette toodud motiividel. Rahvusnimekirja tarvilikkusest on ka vähemusrahvuse kultuur-omavalitsuse seaduse loojad aru

1) Vhr.k.o.s. § 14.

saanud, pühendades temale rida paragrahve nimetatud seaduses ja Vabariigi Valitsus 8 juunil 1925 a. nimetatud seaduse § 29 ja 30. põhjal vastu võttes rahvusnimekirjade pidamise määrust, kus ette nähtud rahvusnimekirjade pidamise üksikasjad.

Rahvusnimekirja aluseks on vastava vähemusrahvuse esimese kultuur-nõukogu hääleõiguslike valijate nimekirjad. Rahvusnimekirja ülesvõtmine sünnib vabalt, rahvuse tunnustamise printsiibi põhjal; sellesse võivad endid lasta üles võtta kõik vastavasse rahvusesse kuuluvad vähemalt kaheksateistkümneaastased Eesti kodanikud.

Vähemusrahvuste registreeritud liigete lapsed kuni 18. eluaastani loetakse vähemusrahvusesse kuuluvaks vanemate järgi. Vanemate kahte rahvusesse kuulumisel sünnib laste rahvuse määramine vanemate kokkuleppel. Kui kokkuleppele ei jõuta, kuulub laps isa rahvusesse. Vastavad isiklised teadaanded ühes rahvust tõendavate dokumentidega esitatakse kohalikkudele kultuur-hoolekogudele, kes on kohustatud neid läbi vaatama ja teadaandjat, kui ta teatud nõuetele vastab, rahvusnimekirja üles võtma kahe nädala jooksul teadaande kättesaamise päevast arvates. Vähemusrahvuse liigete alaealised lapsed kes 18 aastaseks saanud loetakse vähemusrahvusesse mitte kuuluvaks, kui nad ühe aasta jooksul ei ole registreerunud. Rahvusnimekirjast kustutakse maha vähemusrahvuse liikmed, kes surma läbi lahkunud; Eesti kodakondsusest lahkunud ja oma soovil vähemusrahvuse kultuur-omavalitsusest lahkuvad¹⁾.

Sellest näeme, et vähemusrahvuse kultuur-omavalitsus ei ole mitte sunduslik organisatsioon; igal vastava rahvuse liikmel on vabadus, kas kultuur-omavalitsusest osa võtta või osa-

1) Vhr. k. o. s. § 10.

võtmata jätta, nii kuidas üks või teine enda kohta kõige soodsamaks peab. See küsimus, kas vähemusrahvuste kultuur-omavalitsus peab olema sunduslik või mitte sunduslik, kutsus Riigikogus vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seaduse harutamisel elavaid vaieldusi esile, kus juures võit jäi mitte sundusliku kultuur-omavalitsuse poolehoidjatele. Vähemusrahvuse kultuur-omavalitsus peab juba sellepärast vaba s.o. mitte sunduslik olema, et Eesti põhiseaduse § 20. põhjal iga kodanik vaba on oma rahvuse määramises. Kui kultuur-omavalitsus sunduslik organisatsioon oleks, läheks see õigus vähemusrahvustel kaduma; sellega oleks aga põhiseaduses ülesseatud printsiip rikutud. Nagu kodanikul vabadus on kultuur-omavalitsusesse astuda, on tal ka vabadus sealt lahkuda. Kes kultuur-omavalitsusest välja astuda soovib peab sellest aga pool aastat kirjalikult ette teatama ning on kohustatud kuni eelarveaasta lõpuni vähemusrahvuse liigetel lasuvaid rahalisi kohustusi täitma.

Et aga vähemusrahvusesse astumist ja sealt lahkumise õigus ei muutuks põhjendamata tujude täitmiseks on vähemusrahvuste kultuur-omavalitsustel õigus antud kord väljaastunud kodanikkude uuesti registreerimisest keelduda.¹⁾

Rahvusnimekirjaga tehakse kindlaks kodanikkude kuuluvust vähemusrahvuse kultuur-omavalitsusesse.²⁾ Rahvusnimekiri määrab ära kellel valimisõigus. Igal kodanikul kes vastava vähemusrahvuse rahvusnimekirja sisse kantud ja kellel valimisõigus vastava omavalitsuse esituskogude valimistel, on õigus kultuur-nõukogu valimistest osa võtta ning end sinna lasta valida.³⁾

1) Vhr. k. o. s. § 10 märkus 2.

2) Vhr. k. o. s. § 9.

3) Vhr. k. o. s. § 11. vhr. k. o. k. m. § 11; saksa kultuur-nõukogu valimismääruste § 13; juudi kultuur-nõukogu valimismääruste § 11.

Rahvusnimekirja kaudu saab vähemusrahvuste liigete maksukohustust reguleerida. Nimelt võib kultuur-nõukogu tarkorral vähemusrahvuste liigetele avalikke makse peale panna.¹⁾

Rahvusnimekirja kaudu võib kindlaks teha, kellel on õigus vähemusrahvuste ülesannete kultuurilistest asutustest osa saada jne.

Rahvusnimekirja korraliku pidamise üle valvab siseministerium; nimelt on kohalikud kultuur-hoolekogud kohustatud saatma iga järgmise kuu seitsmendaks päevaks si seministeriumile isikute nimekirja, kes läinud kuu jooksul uuel registreeritud, ühes ära kirjadega tähendatud isikute vastavatest teadaannetest ja rahvust-tõendavatest dokumentidest.²⁾

Leiab siseminister kultuur-hoolekogude või kultuur-valitsuse tegevuses rahvusnimekirjade kokkuseadmise asjas seaduse rikkumist, teatab ta sellest kultuur-valitsusele ja määrab seadusliku korra maksmapanemiseks tähtaja. Kui selle tähtaja jooksul seaduse rikkumise kõrvaldamisest pole teatatud, on siseministril õigus, kahe nädala jooksul tähendatud tähtaja möödumisest arvates, esineda administratiivkohtu korras rahukogusse, ühtlasi seisma panna protesteeritud tegevust kuni kohtu otsuseni.³⁾

Peale selle on kultuur-valitsus vähemalt kord aastas kohustatud rahvusnimekirja revideerima ja sellekohast akti siseministrile saatma.⁴⁾

1) Vhr. k. o. s. § 6 p. d.

2) Rahvusnim. pid. m. § 10.

3) Rahvnim. pid. m. § 12.

4) Rahvusnim. pid. m. § 13.

Theophil Fedder